Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 290 (9667) | 1974 чылдың декабрь 12, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

А. Н. КОСЫГИНГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Д. МАКОВЕСКУ-БИЛЕ

РКП ТК-ның кежигүнү, Румыния Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Джордже Маковескуну СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Кремльге декабрь 10-да хүлээп алган.

Аңаа болган беседага Совет Эвилели биле Румыния Социалистиг Республиканың аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы, найыралды улам калбартырының айтырыгларын база делегейниң ийи талага сонуургалдыг чугула айтырыгларын чугаалашкан. Беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко киришкен.

Социалистиг интернационализмниң принциптерин барымдаалааш, бүгү тала-биле совет-румын харылзааларны бүгү хемчеглер-биле быжыглаары совет болгаш румын улустарның эрге-ажыктарынга, ийи чуртта социалистиг, коммунистиг тургузуушкуннуң хөгжүлдезинге, бүгү социалистиг демниң каттыштырылгазының эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүр деп чүвеге бүзүрел ийи тала илергейлеттинген.

Эш хуузунда найыралдыг эрткен беседага ССРЭ-ниң РСР-де элчини В. И. Дрозденко биле РСР-ниң ССРЭ-де элчини Г. Бадрус олурушкан.

К. СОРСА-БИЛЕ

Финляндияның социал-демократтыг партиязының делегациязының составынга ФСДП-ниң секретары эргелиг-биле ССРЭ-де келген, Финляндияның Премьер-Министри К. К. Сорса-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң беседазы Кремльге декабрь 10-да болган.

Беседага ССРЭ биле Финляндияның аразында найырал болгаш кады ажылдажылга харылзааларын калбартырының айтырыгларын база делегей айтырыгларын чугаалашкан. Амгы үеде делегей байдалының дүшкүүрлүүнүң чавырлып турарынга сеткил ханышкынын ийи тала илергейлээн болгаш Европага, бүгү делегейге тайбының, айыыл чок чоруктуң үндезиннерин быжыглаарының эргежок чугулазы демдеглеттинген.

Беседа найыралдыг байдалга эрткен.

1974: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛЫ

КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТПАС

Бо чылын республиканың малчыннары багай эвес түңнелдерни чедип ап, эрткен он бир айларда малдан алыр продуктуларны бүдүрерин, ону күрүнеге садарын көвүдеткеннер. Күрүнеге дүк садарының чыл планы күүсеттинген. Колхоз, совхозтар амгы үеде, күрүнеге эът, сүт садарының чыл планын күүседириниң талазы-биле күжениишкинниг ажылдарны чорудуп турар. Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары күрүнеге сүт, эът дужаарының чыл планын ноябрь айда-ла күүседипкеннер. Ол болза, «Кызыл тараачын», «Саян», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Көк-Тей», «Бурунгаар», «Революцияның чалбыыжы», «Кызыл тук» совхозтар болгаш Каа-Хемде «Тиилелге», «Коммунизмче орук», Бай-Тайгада «Мурнакчы», Таңдыда «Коммунизмниң херели», Мөңгүн-Тайгада «Малчын», «Мөген-Бүрен» колхозтар-дыр.

Чамдык колхоз, совхозтар малдан алыр продуктуларны күрүнеге садарының планын күүседир талазы-биле четпес ажылдап турар. Ылаңгыя «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы», «Шекпээр», «Барлык», «Өөк» совхозтар, Улуг-Хемде «Х Улуг хурал», Бии-Хемде «Хадың», Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозтар эът, сүт садарының планын үзериниң кырында келген.

Мал кыштаглаашкынының талазы-биле берге байдал Тока аттыг, «Тес-Хем», «О-Шынаа», «Ак-Туруг», «Найырал», «ҮТКА 25 чылы», «Кара-Хаак», «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда болгаш Эрзин, Тес-Хем районнарның колхозтарында тургустунуп келген. Ол ажыл-агыйлар бедүүн, чулуктуг болгаш концентраттыг чемнерни кончуг эвээшти белеткеп алган. Үстүнде колхоз, совхозтар хереглезе чогуур мал чеминиң чүгле 25—39 хуузун белеткеп алганнар.

Амгы үеде чамдык ажыл-агыйлар Таңды, Бии-Хем районнарның совхозтарында саваң пресстеп, а 18 колхоз, совхоз Өвүр районда хыыргыыш белеткеп турар.

Чамдык колхоз, совхозтар бедүүн база чулуктуг мал чемин четчири-биле белеткеп алган-даа болза, ону малга бээрде кайы-хамаан чок чарыгдаар, камналга чок фактылар сөөлгү үеде илереп турар. Чижээ, «Өөк» совхозта концентраттыг, чулуктуг болгаш бедүүн мал чемнери четчир санныг белеткеттинген болза-даа, ону малга берип турарында улуг четпестер бар. Ында мал чемин камналгалыг чарыгдаарының норма-чижээ тургустунмаан, ону деңзилевейн аңаа-ла каап берип турар. Саваңны малга ылбырады хайындырып бээрин чүгле ноябрь төнчүзүнде эгелээн. Ол совхозтуң Чкаловка салбырында малды ажаап, чемгерип турары кончуг багай. Ооң уламындан ол салбырга ноябрь айның бир хүнүнде 6—7 ай назылыг 17 бызаа өлген. Ол бүгү инек кадарчызы Петр Борисконуң, ферманың бригадири И. Ючкинниң, салбырның зоотехниги Д. Сердюкованың буруузу-биле болган. Олар байырлал хүннеринде, бир неделя дургузунда, малды чемгербээн, суг бербээн. Салбырның бода мал фермазында ажылче үнериниң хүн чурумун тургуспаан, мал чеминиң рационун доктаатпаан, ферманың ажылчыннарының күш-ажылының түңнелин үндүрүп көрбээн, зооветеринарлыг өөредилгени организаставаан, фермада санитарлыг чурум багай, мал чемин учёт ёзугаар чарыгдавайн турар.

Мал ажылында ындыг четпестерни «Саян» совхозтан база көрүп болур. Ында мыйыстыг бода малды ам-даа чер одарладып турар. Хар улуг болганындан инектерниң күш-деңгели баксырап эгелээн болгаш оларның сүдү эвээжей берген. Совхозтуң Могай фермазында база-ла ажылче үнериниң хүн чурумун тургуспаан, малды чемгерериниң рациону чок, саанчыларның, бызаа ажаакчыларының ажылын доктаамал түңневейн турар. Ол ферманың мал семирти азыраар шөлүнде турар 200 баш малды элээн каш хүннер иштинде чемгербээн, оларга суг-даа бербээн. А херек кырында ажыл-агыйда четчир санныг саваң бар. Бригадир Н. Шубин малды чем-биле хандырбайн, арагалап чоруп турда, совхозтуң удуртукчулары аңаа кандыг-даа хемчег көргүспейн турары мырыңай элдеп. Ук ажыл-агыйда чүгле мал ажылының талазы-биле безин тускай эртемниг 7 кижи бар турда, ында мынчага чедир зооветеринарлыг өөредилгени эгелевээн. Фермада бызааларның өлүп хораар чоруу база бар. «Саян» совхозка чүгле ноябрь айда 20 ажыг бызаа өлген.

Хой ажылында байдал база-ла өөрүнчүг эвес. «Өөк» совхозтуң хойжуларында концентраттыг чемнер, дус чок, суг-биле хандырылга багай. Совхозтуң тускай эртемниглери малчыннарга болгаш хойжуларга ховар барып турар. Мал чеми болгаш суг сөөртүлгезин ам-даа чедир шиитпирлевээн. База бир чижек. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң мыйыстыг бода малының хорамчазы хөй. Бо ажыл-агыйдан 95 хаван, 480 хой хораан, а бода малдың өлүр чоруу эрткен чылдыындан ийи катап көвүдээн.

Бии-Хем районнуң совхозтары август-сентябрь айларда чагыгны киирип каан турда-ла, өлче дусту сөөртүп чедирбейн турар. Ол ышкаш «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынының болгаш районнар аразының каттыжыышкыннарының салбырларының ажылдакчылары малчыннарның мурнунга ам-даа өрелиг болуп артпышаан. Ол организациялар «Кызыл тараачын», «Өөк», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Тиилелге», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда мал чеми белеткээр цехтерни мынчага чедир ажыглалга киирип шыдаваан. Ол чугула ажылдарны дүргедедир ужурлуг.

Эрзин болгаш Тес-Хем районнарның колхозтары эвээш мал чеми белеткеп алган хирезинде-ле, хыыргыыш кезип, белеткээринче, чүгле чаа эгелеп кирген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары хыыргыыш белеткээр ажылче онза кичээнгейни салыр херек.

Колхоз, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери райкүүскомнарның кадээ ажыл-агый эргелелдериниң ажылдакчылары кыштаглаашкынның байдалын доктаамал хынап, малды азырап, ажаап, чемгерип турарында бар четпестерни чайладырынга практиктиг дузаны көргүзүп, дээштиг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

Көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң ам кол сорулгазы болза, малды кыштан хүр-менди ажырып, чаш төлдү чидириг чок камгалап ап, малдан алыр продуктуларны бүдүрериниң талазы-биле планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседири болур.

Екатерина Дарый-ооловна Түлзүкей «Ленинчи орук» совхозтуң мерген сүт-бараан фермазынга үр чылдарда ажылдап келген. Ооң арга-дуржулгазы байлак. Ынчангаш ол чылдыңна хөй сүттү саап турар. Эрткен айларда ол бодунга быжыглаан инектеринден 450 центнер сүттү сагган. Ол көргүзүг хүлээлгеден ажып турар.

Мурнакчы саанчы чыл планын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салган.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

БАШТАЙГЫ ОЛЧА

Тожунуң аңчылары социалистиг чарыштың ээлчээнге киргеш, алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Оларның баштайгы ээлчээ тывыжын кээп дужаагаш, ам ийиги үнүүшкүнче аъттанып, оон-даа хөй олчалыг болурунга бүзүрелди илередип турар.

Кооперация өлүк-тывыш ажыл-агыйының аңчылары бо сезонда 93 муң рубльдиң олчазын киирер сорулгалыг, ам баштайгы ээлчегде 60 муңнуун дужаапкан. К. Дундума, Ю. Самойлов ышкаш 590—700 рубльдиң тывыжын киргеннер хөй болган.

Сыстыг-Хемде күрүнениң аңныыр-тывыш ажыл-агыйының бригадалары база арбын олчалыг кээп турар. Баштайгы үнүүшкүн-биле 17 муң ажыг рубльдиң өлүүн эккеп дужааган, ооң иштинде киш 53, диин 5000 хире болган.

Сыстыг-Хемниң хоочун аңчызы Ак Даамыкай 10 киш, 50 диин, Ак Сүрүң 10 киш, 45 диин, херээжен аңчы Ак Сүзүңмаа 6 киш, 150 диин кирген. Тывышка мергежээн шак ындыг тода адыгжыларны хөйнү илередип болур.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

ПЛАННЫ АЖЫРГАН

«Тывакобальт» комбинаттың болгаш Хову-Аксы суурнуң бүгү ажылчы чонунуң эчис сорулгазы — Төрээн чуртка үнелиг металлды — хөй кобальтыны бээри. Бо улуг ажыл-иштиң удуртукчулары, мурнакчылары болгаш хөй аът киирикчилери коммунистер болуп турарлар.

Комбинаттың коллективи он айларда кобальт бүдүрер планын 109,1 хуу күүседип, эки шынарның продукциязын пландан ажыр сайгарган. Ооң түңнелинде комбинат Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Дагжыларның ажылында чаа чүүлдер хөй. Ылаңгыя каскан чер иштин быжыглаарда бетонну ажыглаары чүс-чүс кубометр ыяшты камнаар арганы берген. Ындыг чаартылганың ачызында чүгле он айлар дургузунда 10700 рубль камнаттынган. Ынчангаш комбинаттың партия организациязы ажылчыннарның чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарынче улуг кичээнгей салып турар. Комбинаттың энергоцегиниң ажылчыннары чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдарны шиңгээткенинден 210 муң рубль түңнүг камналганы алган болгаш пландан ажыр 5 миллион 180 муң киловатт-шак электроэнергияны бүдүрген.

Комбинатта 180 коммунист бар, а комсомолчулар болгаш аныяктар оон-даа хөй. Ынчалзажок эрткен айларда СЭКП кежигүнүнүң кандидазынга дөрт-ле кижини хүлээп алган. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чурум-сагылгазын үрээр коммунистер ам-даа бар. Бо чергелиг болгаш моон өске-даа четпестерни чайладыр болза, планныг онаалдаларны хүлээлгелерни доктаамал долдур болгаш ажыр күүседип болурунуң аргазы «Тывакобальт» комбинатта бүрүн бар.

К. ОЮН.

МЕХАНИЗАТОРЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин организастаар дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың эгезинде үндүрген доктаалын боттандырары-биле Эрзин районнуң колхозтары чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Районнуң дөрт колхозу бо чылын 40 кижини тракторист-машинист кылдыр өөредир планныг турган, 25 кижини белеткээн, 55 механизаторнуң мергежилин бедидерин 35 кылдыр боттандырган.

Ам механизаторларның кышкы өөредилгези Ленин аттыг, «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтарда эгелей берген. Ажылдап эгелээн курстарда механизаторлар мергежилин бедидип турар. Механизаторларның кичээлдерин ажыл-агыйларның кол инженерлери, кол агрономнары удуртуп, эрттирип турар.

№ 11 КПТУ-нуң «Мөрен» колхозка ажыттынар салбырынга районнуң бүгү ажыл-агыйларындан келген кижилерни тракторист-машинистиң мергежилинге өөредир. Ында кичээлдер эрттирер өрээлди дерээн болгаш курсантыларның ниити чуртталга черин белеткеп доозуп турар.

Ажыл-агыйларда организастаан мергежил бедидериниң курстарын көскү пособие-биле хандырганы багай. Чижээ, тракторларның көдээ ажыл-агый машиналарының, кудумчу шимчээшкиниң талазы-биле плакаттар чок болуп турар. Ону хандырары Көдээ ажыл-агый министерствозундан негеттинип турар.

Бистиң корр.

ИЙИГИ АРЫГЛААШКЫН

Эки арыглаан үрезин элбек дүжүттүң бээр дээрзин Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң тараажылары эки билирлер. Колхозта ам үрезин арыглаашкынын кидин түлүк чоруп турар.

Үрезин арыглаашкынында Иргит Кара-оол, Кара-Сал Алдын-оол оларның звенолары ажылдап, 40 тонна арбайны, 140 тонна кызыл-тасты, 120 тонна суланы арыглааннар.

Олар ам үрезин тараалар-ның ийиги арыглаашкынын эгелей берген.

А. КАНЧЫЫР.

«СОЮЗ-16»: БЕДИК ҮНЕЛЕТКЕН

Звездныйга космонавтарны уткааны

Совет эртемденнер, инженерлер, космонавтар космос шинчилелдериниң талазы-биле программаны боттандырарының ээлчеглиг чылын чедиишкинниг доозуп турарлар. 1974 чылда сылдыстыг дээрже ракеталарны салып үндүргенни чүгле санаарга безин космостуң чажыттарын шинчилээри калбаа-биле чоруп турар, чер эртемнери — геологияның болгаш геодезияның, биологияның болгаш медицинаның, электрониканың, углап-башкарылга дугайында эртемниң-даа сорулгалары космос дугайында эртемниң даяныр чүүлдери болурун улам тодаргайы-биле көргүзүп турар. Айның болгаш планеталарның чаа хайгыылчылары, орбитаның «Салют-3» станциязы, «Интеркосмос-12» спутник, кижилер башкарган «Союз» корабльдерин үш удаа салып үндүргени, «Космос», «Метеор», «Молния» дээр бөлүк спутниктер бо чылын космос шинчилелиниң кол болуушкуннары ол-дур. Бо чылын сылдыстыг дээрже салып үндүрүүшкүннериниң бо кыска данзызы «Союз-16» корабльдиң декабрь 8-те доозулган чедиишкинниг ужудуушкуну-биле түңнеттинип турар.

Москва чоогунуң аэродрому. Моортан космонавтар космосче үнер дээш ужудуп чорууртарлар. Оларны сылдыстыг дээрге ужутканының соонда база-ла маңаа уткуп ап турар. Ак хар-биле шыптыткан шивилерниң аразында байырлалдың туктары кызыл-чайт апарган көстүп тургулаан.

Уткуп келгеннер аразында — космонавтарның төрелдери болгаш чоок кижилери, эртемденнер болгаш конструкторлар, космонавтар белеткээр төп черниң удуртукчулары, ракета-космос техниказының тургузукчулары. Кижи бүрүзү-ле маадырларга өөрүшкүнүң кандыг сөстерин чугаалаарын белеткеп алган. Ынчалза-даа «Союз»-«Аполлон» программаны ёзугаар ужудуушкунга белеткенип турар арткан үш экипажтың кежигүннери Анатолий Филипченко биле Николай Рукавишниковтуң эккелген «чүъгүн» онза сонуургал-биле манап турганнар.

Сылдыстыг дээрге ужар ужурлуг ол бөлүктүң баштыңы болганда, Алексей Леоновтуң эрес-омак зажок турган.

— Ам оолдарны таптыг уткуп-хүлээп алгаш, олар бир-ийи хонук дыштанып алган соонда, дораан-на ужудуушкунуң канчаар эрткенин шиңгээдип олурупкай бис аан — деп, ол бодунуң өңнүктеринге чугаалай-дыр.

Космонавтарның олурганы агаар ужар-хемези бетон шөлге кээп хонупкаш, байырлыг ужуражыышкын кылыр черже чоокшулап келген. Анатолий Филипченко биле Николай Рукавишников чадалап дүжүп келдилер. Оларга баштай Звездныйның эң чалыы хамаатылары чечектер аппарып тудусту. Экипажтың командири ужудуушкун программазын күүсеткениниң дугайын айыткаан соонда, ийи маадырларны эш-өөрү куспактап-ла эгелээн.

Совет космонавтарны белеткээриниң удуртукчузу, ужар чүүлдүң генерал-майору В. А. Шаталов, «Союз»-«Аполлон» төлевилелдиң совет таладан техниктиг директору К. Д. Бушуев, ужудуушкунну белеткээн конструкторлар, специалистер база оларга байыр чедирген.

Ынчалза-даа Звёздный хоорайжыгашка кол уткуушкун моон соонда болур. Оон чурттакчылары Юрий Гагаринге тураскаал турар шөлде чыглып келгеннер. Байырлыг уткуушкунуң бүгү киржикчилеринге үдедип алгаш, космонавтар, космоска эң баштайгы ужуткан кижиниң тураскаалының баарынга чечектер аппарып салган. Оон соонда Звёздный хоорайжыгаштың Культура бажыңынга «Союз-16» корабльдиң космоска ужудуушкунунуң чедиишкинниг доозулганынга холбаштыр байырлыг митинг болган. Белеткел төвүнүң удуртукчузу ужар чүүлдүң генерал майору Г. Т. Береговой, кол конструкторлар, партия болгаш комсомол организацияларының төлээлекчилери чер чоогунуң орбитазынга база бир чугула ажылды кылганы дээш космонавтарга байыр чедирип, экипажтың кайгамчык мергежилдиин болгаш профессионалдыг улуг билиглиин демдеглээннер.

Корабльдиң командири Анатолий Филипченко микрофонга чоокшулап чедип келген. Бөгүн бистер Төрээн чуртувуска, кайгамчыктыг корабльди ужудуушкунга белеткээн специалистерниң улуг коллективинге чоргаарланып тур бис — деп, ол чугаалаан. Бистерден ужудуушкун мурнунда ол чаа техниканы шыңгыызы-биле көрүп, бичии-ле четпес чүүлдерни тодарадырын диләэн чүве. Бистер бөгүн конструкторларга бичии-даа четпес чүүлдер чок болганын, орбитага бистиң ажылывыска шаптыктаваанын илеткеп тур бис.

Бистиң бөмбүрзектиң кырынга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга делегейге баштайгы каттышкан космос программазын боттандырарының бүгү ужур-дузазын эки билбишаан, бистер, бо ужудуушкунга онза харысалгалыг белеткенген бис — деп, бортинженер Николай Рукавишников митингиге чугаалаан.

Звёздныйга ужуражыышкынның байырлыг ёзулалы чанчыл ёзугаар космонавтарга «ужудуушкуннуң дүлгүүрлерин» тыпсыры-биле доозулган.

Митингиниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны улуг сорук кириишкинниг хүлээп алган.

Ол-ла хүн специалистер «Союз-16» корабльдиң экипажының ажылының дугайында отчётту дыңнаан. Аңаа сылдыстыг дээрге ужудуушкунну — тергиин эки! — деп, үнелеп көрген.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.
А. РОМАНОВ.
СЭТА-ның корр.

ЧОННУҢ ИЗИГ ДЕТКИИШКИНИ

ЧААГАЙ ТҮҢНЕЛДЕР

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы тайбың Программазының амыдыралга боттанып турарының база бир тодаргай херечизи болза, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Президентизи Дж. Форд-биле болгаш Францияның Президентизи Жискар д'Эстэн-биле чоокта чаагы ажылчы ужуражыышкыннары болур.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының, Чөөн болгаш Барыын чүктер аразында харылзааларны янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынының принцивинге дүүштүр эде тургузарының талазы-биле чогум-на харын ол политика хөй чүүлдерге хамаарыштыр эге фактор болуп турар. Бистиң партиявыстың тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын ынчангаш бүгү совет кижилер деткип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Президентизи Дж. Форд-биле болгаш Францияның Президентизи Жискар д'Эстэн-биле ужуражыышкыннарының түңнелдерин Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының эртемденнери болгаш эртем ажылдакчылары изиг-биле деткип турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң ол чурттар-биле экономика, техника, культура болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылгазы калбарып турары биске онза өөрүнчүг. Тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынының политиказының чаагай үре-түңнелдери ол-дур.

Совет Эвилели биле АКШ-тың аразында эртем талазы-биле калбарып турар кады ажылдажылганың бир чижээ болза, космосту тайбың сорулгаларга ажыглаары-биле «Союз» болгаш «Аполлон» корабльдерниң 1975 чылда болур кады кылыр ужудуушкуну-дур.

В. НАЗЫН-ООЛ,
Дуржулга станциязының директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы.

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Франция Республиканың Президентизи В. Жискар д'Эстэнниң чалааны ёзугаар Францияга ажылчы аян-чорук кылып чорааның бистиң чурттуң бүгү чоннары түректиң ханызындан чүүлдүгзүнүп деткип турар.

Рамбуйеге болган чугаалажыышкыннар делегейге быжыг тайбыңны чедип алырынга, делегей байдалының дүшкүүрлүг чорууш чавырылдырарынга болгаш Европа диптке айыыл чок чорукту тургузарынга бүгү талалыг үре-түңнелдиг болур.

Дээди чаданың бо ужуражылгазы ийи улуг чурттуң аразында экономиктиг, культуралыг болгаш өске-даа янзы-бүрү хевирниң харылзааларын улам калбартырынга улуг ужур-дузалыг. Чоокта чаа Францияның бүгү ниити күш-ажыл конфедерациязының чалааның ёзугаар Совет профэвилелдериниң төлээлери Францияга чораш, француз чоннарның амыдыралы-биле таныышканы Совет-Франция харылзааның улам быжыгып турарының база бир херечизи болур.

Тываның хөй муң профэвилел кежигүннери бүгү совет улус-биле бир демей СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Францияга ажылчы аян-чоруунуң түңнелин бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп, моон-даа соңгаар ийи чурттуң аразында найырал быжыгып, бот-боттарын билчир чорук улам күштелир дээрзинге бүзүреп турар.

А. П. МИРОНОВА,
Кызылдың харылзаа белдириинде местком даргазы.

ЫНАНЫШТЫГ ЧААГАЙ ХЕРЕК

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш туржуп турар, Совет Тываның ажыл-ишчилеринге Саян ажыр чаагай медээни радио болгаш солуннар эккелди. Ол болза — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Президентизи Дж. Форд болгаш Франция Республиканың Президентизи В. Жискар д'Эстэн-биле ужуражыышкыннары чедиишкинниг доозулганы болур.

Делегейниң кижилериниң кичээнгейинде туруп турар бо ужуражыышкыннар ак-көк хемниң унун чурттаан арат-чон бистерни улам сорук киирип, Төрээн чуртувустуң улам ыңай чечектелиишкиннери дээш мөгаг-шылаг чок ажылдаар чаа сорулгаларже хей-аът киирип турар. Найырал, тайбың турда найыр-байыр, өөрүшкү кижилерниң аразынга чечектелир дээрзи билдингир. Бөмбүрзектиң бүгү диптеринге дүшкүүрлүг чорукту кошкадып, алыяк салгалдың аас-кежиктиг, чаагай келир үези дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүде чорудуп турар тайбың политиказын деткип, аңаа өөрүп, чоргаарланып, ёзулуг ада сагыш салыышкын ол-дур деп бодап ор мен. Ол ышкаш 1975—1979 чылдар дургузунда кады ажылдажылга дугайында Рамбуйеге ат салдынган совет-француз документилерде культура талазында кайы-даа чурттарга ажыктыг чүүлдерни кылырын айтып турары бистерге — культура ажылдакчыларынга өөрүнчүг.

В. КӨК-ООЛ,
РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи, драматург.

Идеологтуг ажылдың дуржулгазы

Политиктиг литератураның ном үндүрер чери ындыг эгелиг ийиги чыынды номну чырыкче үндүрген. Ол номда партияның удуртукчу ажылдакчыларының кадрлар билиин бедидер курстарга таарыштыр бижээн чүүлдерин чыып парлаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда идеологтуг ажылдың болгаш ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының мөөңнеп алганы дуржулганың дугайын ол ийиги номда тайылбырлап бижээн.

Ол ном «Ниитилел бүдүрүлгези болгаш идеологтуг ажыл», «Массаларның идея-политиктиг кижизидилгезиниң бүгү аргаларының ажыктыын бедидер», «Идеологтуг ажылга партийжи удуртулганы организастаарның болгаш аргаларын сайзырангайжыдар», «Литератураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезинге партийжи удуртулганың чугула айтырыглары» деп дөрт кезектен тургустунган. (СЭТА).

ХОЙЖУЛАР ЧҮНҮ ЧУГААЛАШКАНЫЛ?

Кыштаглаашкын, чем кадагалалы, ооң ажыглалы, [illegible]

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының Аргалыктыда хойжу бригадазында тээрби кодан хой бар. Ол бригаданың хойжулары бо чылын 100 хойдан-на 56 хураганны камгалап алган. Моон алгаш көөрге, малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле олар оранчок четпес ажылдаан. Ол четпестерни келир чылын канчаар чайладырыл, нийтиниң малын кыштан хүр ажырар талазы-биле кандыг хемчеглер алза чогуурул, беш чылдың сөөлгү чылында канчаар ажылдаарыл? Бо айтырыгларны чугаалажыр дээш, олар бригадазының нийти хуралынга чыглып келгеннер. Хойжуларның хуралындан чүү илерээнил?

САЛБЫР ЭРГЕЛЕКЧИЗИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

Совхозтуң Кара-Тал салбырында ажыл-ижинге кызымак, мурнакчы хойжулар эвээш эвес. Нийтиниң херээн бодунуундан бедик көрүп, ээ-харысалгалыг болгаш вегелделиг ажылдап чоруур хойжулар Аргалыкты бригадазында база бар. Аңаа хамаарыштыр Түлүш Алдай, Моңгуш Норбу, Түлүш Шогжал болгаш оон-даа өскелерин адап болур. Олар күш-ажылчы үлегерин көргүзүп келген. Ынчалза-даа хойжуларның хөй нуруузу малдың чаш төлүн мөңги доруктурар болгаш хойдан дүк алыр планнарын күүседип шыдавайн барганнар. А хойжу Чыртык 100 хойдан-на 46 хураганны ап, эң-не куду көргүзүгүт болган. Оон ынай чайгы үеде малды одарладып, семиртирип багай чоруткандындан хойжулар Түлүш Маннай-оол, Доңгак Очур-оол, Түлүш Чигден оларның коданнарында хойлары арып-баксырап турар. Бригаданың чамдык малчыннарының бажыңнары чугайлаттынмаан, печкалары септеттинмээн, кажааларының көзенектери шилдеттинмээн.

Эрте чагган хар эрээш, хову-шөлдерни доңуруп, дожаңналдырып кээрде, мал одары кызырлы берген. Ам хойжулар колдуунда-ла тараа шөлдеринде малын кадарып турар. Оон кадында чамдык хойжулар кыштагларында эвээш-биче-даа бол, дүжүртүнген саваң, сигенни кайы-хамаан чок чарыгдап, ону малга бээрде аңаа черге төп турар. Амдан эгелеп камналгалыг чарыгдавайн турган, чогум кыжын хойга, хураганга чүнү бээрил?

Салбырның малын суг-биле хандырып турарында четпестер бар. Чамдык хойжулар сугну хемчээл чок куттуруп алгаш, ону малга чедиштир бербейн, онгачаларга, доскаарларга доңуруп турар. Ынчангаш хойжу бүрүзүнге тускай талоннарны берип каан. Моон соңгаар сугну ону барымдаалап, кадарчыларга бээрин чурумчуткан. Суг сөөртүр машинаның чолаачызы, азы тракторист кайы малчынга чеже хире суг аппарып бергенин демдеглеп алыр. Ынчангаш ону барымдаалап суг сөөртүлгезин ээлчештир чорудар. Кышкы үеде малдың суггадын ынчаар организастааны таарымчалыг болур.

Хойжуларның арызында азырадыкчы хөөнүг кижилерниң бары хомуданчыг. Кадарчы кижиниң кылып алгы дег ажыл бүрүзүн совхоз азы салбырдан негеп, «кылып берип көрүңер» дээр. Ону болдурбайн, хойжу бүрүзү үүрмек септелгени боду кылып алырын оралдажыр херек. Чамдык таварылгада ындыг айтырыглар тургузуп келгеш, суурга арагалааш туруптар кадарчылар база бар. Моон соңгаар ындыг чорук-биле шыңгыы демиселди чорудар бис.

Кара-Тал салбырының эргелекчизи эш Доктугунуң допчу дыңнадыы ындыг болду. Ол хуралга хойжулар Касага Маадыр-оол, Доңгак Очур-оол, Түлүш Чыртык болгаш өскелер-даа салбыр эргелекчизиниң шүгүмчүлелинге каттыжып, ажылында бар четпестерни чайладырып, мурнакчыларның арга-дуржулгазынга даянып, идепкейлиг ажылдаарын аазааннар.

Салбырның мурнакчы хойжулары Моңгуш Норбу, Түлүш Алдай санал бергеш кажаа-хоразын, бажыңнарын боттары септеп алганын дыңнаткаш, азырадыкчы хөөнүг болгаш арагалаар хойжуларны шүгүмчүлеп, бригаданың ажылында чедер, четпестерни чугаалааннар.

ХОЙЖУ КАСАГАНЫҢ БУРУУЗУ

Аргалыкты бригадазында аныяк хойжулар бар. Оларның бирээзи Касага Маадыр-оол. Ол хой кадаргаш ындыг-ла үр болбаан. Ол хирезинде Аргалыкты бригадазының хойжуларынга бодунуң «чес-холазын» көргүзүп каапкан. Кожазында хойжулар, совхозтуң болгаш салбырның тускай эртемниглери-даа кээрге чок болур. Аалынга орбас. Суур киргеш аңаа үш хонган. Үш хонуң арагалаан. Ол хирезинде ооң кыштаа, чурттап орар бажыңы эки септеттинмээн. Одаар ыяш, хөмүр-даш дүжүрүп албаан. Ол бүгүнү кылып ап болур арга аңаа турган. Ынчалза-даа Касага Маадыр-оол дузалакчы кадарчы чогунга сылдап алгаш, күзүн-не кыштаанга көжүп келгеш, мыйчага чедир бичии-даа септелге кылбаан.

Ажылынга ээ-харысалга чок чоруу дээш хуралга ону шыңгыы шүгүмчүлээннер. Хурал болуп турда салбыр эргелекчизи оон мындыг айтырыг салды:

— Үш хонук арагалааш, нийтиниң малын орта кадарбааның шын ийикпе? Бажыңынга бичии уругларын органын аргыжып турган улус көрген-дир. Аңаа чүү деп харыылаар сен?

Хойжу Касага хөөнүг, хөөн чок туруп келди. Элээн туруп-туруп ол бодун агартынарын оралдажып, мындыг харыы берди:

— Мен хой кадарып чорумда улус кээп турган боор... Аалымга-ла турган кижи мен...

Ынчалза-даа ол адак соонда буруузун миннир ужурга таварышкан. Кажаа-хоразын, бажыңын-даа кылып алырын ол аазаан.

Аныяк хойжу өске эш-өөрү-биле кады социалистиг хүлээлгени ап, ону күүседир мен дээн. «Сөглээн сөс, керткен ыяш» деп чугаа бар. Орта харыыны Касага Маадыр-оол бээр ужурлуг. Оон күүселдези кандыг болурун үе көргүзер, ынчангаш ажыл-ишчи шыңгыы шылгалдазы бо чылын аныяк хойжу тудуп, кызымак күш-ажылы-биле эштериниң идегелин бадыткаар дээш ажылдаар апаар.

ЧАРЫШ ДУГАЙЫНДА БОДАЛ

Аргалыкты бригадазының хойжулары тодарадыкчы чылда кылган ажыл-херээн түңнеп, чаа 1975 чылда социалистиг хүлээлгелерин ап, боттарын социалистиг чарышче кыйгырышкан. Ук бригаданың хүлээлгези бо-дур: «100 хойдан-на 88 хураганны камгалап, бир хойдан-на 2,9 кг дүктү кыргып алыр. Бригада 100 тонна сигенни белеткээр, хойжу бүрүзү 10—10 тонна сигенни кылып алыр. Хойжулар сарааттар кажааларынга идепкейлиг киржир. Мал кажааларының септелгезин июль 1-де доозар.

Белде хойжу бригадазы социалистиг чарышка кыйгырар».

Социалистиг чарыштың кол-кол негелделери ындыг болду. Ынчалза-даа хурал соонда социалистиг чарыш дугайында мындыг бодал төрүттүнүп келди. Ону черле чугаалажыр апаар. Чүге дээрге, бо айтырыг чүгле Кара-Тал салбырының хойжуларынга эвес, а республиканың өске-даа ажыл-агыйларының малчыннарынга база хамааржып бээр.

Социалистиг чарыш, чаа хүлээлге дугайында чугаа эгелей бээри-билек салбыр эргелекчизи эш Доктугу бригадир Маадыр-оолду улус мурнунга тургузупкаш: Че, кандыг хүлээлге алыр, кайы бригада-биле чаржыр бодап тур силер» деп, айтырды. Бригадир аайын тыппайн барган тур. Оон, белеткел чогу илдең. Шынында ол хуралга олуржуп турган «Найырал» совхозтуң директору С. Текеев, кол зоотехник К. Шөмбүл, Кара-Тал салбырының эргелекчизи эш Доктугу, ында зоотехник Хуускаал бригадирге болгаш хойжуларга баштай совхозтуң, ооң соонда салбырның келир чылын планныг онаалдалары, социалистиг хүлээлгелери кандыг болурун тайылбырлап, чугаалап бээр ужурлуг турган. Олар ону кылбадылар.

Хойжу бүрүзү хүлээлге ап эгелээнде база ындыг болган. Кадарчы бүрүзүнүң бо чылгы көргүзүглери кандыг болганыл, күүсетпээн болза чылдагааны чүдел, тус-туста чарыштыг эштери-биле канчаар түңнешкенил, бот-боттарынга баржып, арга-дуржулгазын солушкан бе дээш, оон-даа өске айтырыгларны ол хуралга ылап-ла чугаалажыр ужурлуг турган. Ону хойжу бүрүзү сонуургап, өске кадарчыларның арызынга чарыш кандыг түңнелди бергенин ылавылаар турган. Чүге дээрге, социалистиг чарыш чүгле ийи хойжунуң, азы бүдүн бригаданың арызында болганда, бир дугаарында олар бот-идепкейин үндүрер ужурлуглар. А бир эвес ажыл-агый, азы салбырның удуртукчулары ол чарыштың канчаар чоруп турарын сонуургавайн, ооң түңнелин үндүрүп турда киришпейн баар болза чидии-биле шүгүмчүлээр херек. Чогум-на бо айтырыгны Аргалыктының хойжулары ханы сайгарып көөр турган. А херек кырында ол ынчаар болбайн барган. Чарышты организастап турар кижилер баш удур малчыннар-биле чугаалажып көөр турган.

Ажыы-биле чугаалаарга, Кара-Талдың хойжулары бо чылын база-ла чарыштыг ажылдап турганнар. А херек кырында кайы-даа хойжу чарыштыг эжинге барып, ооң-биле арга-дуржулгазын солужуп көрбээн. Чарыштың түңнелин үндүрүшпээн. «Даргалар келгеш бисти ужураштырып, ону түңнептер ыйнаан» деп, хөөнге алзып, чыл эгезинде сөглээн сөзүн уттуп алган ажылдап чайлааннар. Чажырып канчаар, хойжулар хүлээлге ап турда салбыр эргелекчизи эш Доктугу хойжу бүрүзү кымның-биле чаржып турарын орта билбес, харын оларның боттарындан удур айтырып, ылавылап ап орган чүве. Ыя оон-на салбыр эргелекчизиниң четпес ажылы билдине бээр ышкажыл. Шынында болза эш Доктугу, зоотехник эш Хуускаал, бригадир эш Маадыр-оол олар хойжуларның чарыжын контрольдап, ону деткип, чарыштың түңнелин үндүржүрүнге киржир хүлээлгелиг. 1975 чылда социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаары олардан негеттинип турар.

Ш. ДОРЖУ,
«Шынның» корр.

Партия организацияларында

КОММУНИСТЕР— АВАНГАРДТА

Синтетиктиг каучук заводунуң партия комитединде көскү черде артыы чарыын Кызыл туг-биле шимээш, органиктиг шилден сиилбип кылган кадыыр болгаш масканың хевир-дүрзүзү көстүп турар. Ол болза, Сумгаиттиң партия хооркомунуң бүдүрүлге коллективтеринде организакчы болгаш идей-политиктиг ажыл-чорудулгазы дээш тыпсып турары ол заводтуң партия организациязының чаалап алган шанналы-дыр.

Он бир айларның планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш пландан ажыр хөй продукцияны берген мурнакчы бүдүрүлгениң бо чедиишкини дээрге коммунистерниң бүдүрүлгеде авангардчы ролюн бедиткениниң түңнели болур. Бригадаларның болгаш ээлчеглерниң 90 хуузун партия кежигүннери удуртуп турар. Оларда ийи кижиниң бирээзи-ле коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Заводта партия комитединиң кежигүнү Б. Баламиевтиң удуртканы ээлчегниң саналын ёзугаар бүдүрүлгеде «Хүн бүрүзү—шалыпчы!» деп шимчээшкин калбарган. «Күш-ажылдың ажыктыын бедидериниң бригадазы» деп бедик аттың баштайгы эдилекчизи болган коммунист, улуг слесарь А. Мамедовка удурткан септекчилер бригадазы чогумна ынчаар ажылдап турарларның бирээзи ол. «Күш-ажылдың ажыктыын бедидериниң бригадазы» деп ат дээш демисежип турар ындыг биче коллективтерниң саны улам өзүп турар. Амгы үеде ук бүдүрүлгеде ындыг атты чаалап апкан бригадалар 20 ашкан.

Ол ышкаш коммунистер кижи бүрүзүнүң хууда беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш күш-ажылчы маргылдааның эгелекчилери апарганнар. Ындыг чарышта киржип турар кижилерниң саны амгы үеде завод коллективинде ийи муң ажа бергени база-ла коммунистерниң шудургу ажыл-чорудулгазының херечизи болу берген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы пленумнарының шиитпирлерин болгаш СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларынга кылдынган түңнелдерни база салдынган сорулгаларны пропагандалаарының айтырыглары бо заводта партия организациязының идей-политиктиг ажыл-чорудулгазының төвүнде туруп турар. Бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерниң чартык кезии марксчи-ленинчи теорияны өөренип тура. Заводта экономиканың бүгү-нийти өөредилгези боттанып турар. Коммунистиг күш-ажылдың 25 школазы болгаш экономиктиг билиглерни өөренир 27 школа бо коллективте ажылдап турарын айтырга четчир.

«Эртем-техниктиг депшилге—боттаныышкында» деп улусчу университет чедиишкинниг ажылдап турар. Заводтуң ажылдакчыларының ортузунга оон авторитеттиң улам бедип эрар. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлге-биле сырый холбаштырар практиктиг ажылга оон ажыктыы улам күштелип турар.

Синтетиктиг каучук заводунуң 400 ажыг удуртукчулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары цехтерге барып, лекцияларны болгаш илеткелдерни кылып берип, общежитиелерге беседаларны кылып турар.

Ол заводтуң партия организациязының дуржулгазын Сумгаиттиң партия хооркомунуң пленуму деткип, хоорайның бүдүрүлгелеринге болгаш тудугларынга ону нептередирин саналдаан.

А. КАПЛУН.

Сумгаит,
Азербайджан ССР.

СЭТА-ның корр.

Коммунист дугайында чугаа

АНЫЯКТАР-БИЛЕ АЖЫЛ...

Ак-Довурак хоорайның Культура ордузу. Орта барып талакы районнарның аныяктар дагдыныкчыларының чыыжы болган. Ынчан назы-хары элээн дөгүй берген, кара костюмунуң хөрээнде ВЛКСМ Төп Комитединиң «Аныяктар дагдыныкчызы» деп хөрек демдээ чайыннаан кижиге ужуражы бергеш, оон ажыл-ижин, амыдырал-чурталгазын айтырып, сонуургай бердим. Өвүр районнуң Хандагайты суурдан келген болду. Дугаары 1473 орук-тудуг участогунда мастер Даваа Моңгуш Шиниңович дээрзи ол. Аныяктар кижизидер талазы-биле дагдыныкчы болгаш, маңаа өске эштери-биле кады чедип келген.

— Аныяктарны күш-ажылга, коммунистиг ёзу-чурумга кижизидери-биле кандыг-кандыг ажылдар кылып турар силер?—деп, оон айтырдым.

— Бистиң орук-тудуг участогунда 60 ажылчыннарның 47-зи — аныяктар. Амгы аныяктарны күш-ажылга ынак кылдыр, чараш-чаагай аажы-чаңга кижизидери — коммунист кижиниң хүлээлгези. Ол дагдыныкчы деп хүндүлүг атты бодунуң үлегер-чижээ-биле аныяктарга дамчыдып, оларны бүгү тала-биле кижизидер ужурлуг деп, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев комсомолдуң съездизинге чугаалаан болгай. Ынчангаш меңээ партия эге организациязы бистиң коллективте аныяктарны кижизидерин дааскан. Бодум ам 16 аныяктарны аңгы бригада кылдыр үзүп тургускаш, оларның-биле янзы-бүрү ажылдарны кылып турар мен — деп, ол чугаалай-дыр.

Аныяктарның аажы-чаңы чаңгыс аай эвес, аңгы-аңгы. Оларның-биле кижизидилге ажылын чорударда кижи бүрүзүнүң аажы-чаңын баштай билип алыры чугула. Кым-биле кандыг янзы чугаалажыры оон билдине бээр.

Шынап-ла, Моңгуш Шиниңович бодунуң чурттап келген үезиниң дургузунда чүнү көрбээн дээр. Дайын шөлүнге дайынчыларны командылап чораан кижиге тайбың үеде аныяктар-биле ажылдаары аңаа солун-даа, хөглүг-даа. Каяа-даа шыңгыы негелде, корум-чурум херек. Ынчангаш ол бригада кежигүннеринге неделя, ай санында тускай даалгаларны берип, ону чогуур хуусаазында негеп, түңнеп турар болгаш чүнү чедир кылбааныл, чүү четпезил, чүнү олар негеп турарыл дээрзин ол пат-ла билир апарган. Аныяктарның эки кылган ажылын мактаары, оларның ажылын хол-биле тутчуп, кады кылчыры, хостуг үелеринде оларга солун чүүлдерни чугаалап бээри аңаа чаңчыл апарган.

Дагдыныкчының бир кол сагыш салып турар чүвези—аныяктарның хостуг үе-шагын шын ажыглап билиринге өөредири. Хостуг шактарында чүнү кылырын аныяктар-биле дугуржуп ап турар. А оларның хөй кезии спорттуң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. База бир сагыш салып турар чүүлү — аныяктарның өөредилгези. Кежээки школада, комсомолдуң политөөредилгезинде, янзы-бүрү бөлгүмнерде аныяктар хөй. Дагдыныкчы оларның өөренип турарын үргүлчү хайгаарап көрүп турар.

Моңгуш Шиниңович аныяктарның өг-бүлезинде чуртталгазын база сонуургап, оларга арга-сүмени берип турар. Бригаданың иштинден кым-бир кижи кандыг-бир чурум үрепкен болза, ону дораан эш-өөрү чугаалажып, хемчеглерни ап турар. Ынчангаш бригада кежигүннериниң корум-чуруму экижип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгү бедээн. Ооң уламындан орук-тудуг участогунуң коллективи тодарадыкчы чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин үш кварталдарда 120 хуу күүсеткен, республиканың орук участоктарының арызында шилчиир Кызыл тугун база СЭКП Өвүр райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бүдүрүлгелер арызында шилчиир Кызыл тугун үшкү кварталдың түңнелинде чаалап алган.

Орук участогу 1965 чылда тургустунган, а Моңгуш Шиниңович оон бээр ында мастерлеп, аныяктарны күш-ажылга кижизидип турар. Бо үениң дургузунда орук участогу Өвүр районнуң девискээринге чеже-чеже муң калыр-берт оруктарны чаартып кылбаан дээр. Хандагайтыдан Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксы чедир оруктарны чазай кылганнар. Амгы үеде Моңгуш Шиниңовичиниң бригадазы чаа контораның тулуун тудуп, 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

— Кымны багай, кымны эки дээр боор, ам колдуунда «шуптузу — чаңгызы, чаңгызы — шуптузу» дээш ажылдап турар бис. Ылаңгыя Доңгак Михаил, Сергей Бырыңнай, Борис Доңгак олар өскелеринге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Бо чылын үш кижи СЭКП кежигүнүнге кандидаттап кирген болгаш үш кижи «Беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Аныяктарымның ажыл-ишке чедиишкиннери мени улам сорук кииирип, аныяктыдып турар. Оларның-биле ажылдаары солун-дур — деп, Моңгуш Шиниңович сорук кирген чугаалап олурар.

Коммунист Моңгуш Шиниңович бодунуң партийжи дагдыныкчы даалгазын ынчаар ак сеткилдиг күүседип турар. Ада-чурттуң дайынының киржикчизи, Алдар орденниң үшкү чергезиниң, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң, ТАР-ның Күш-ажыл орденниң база 6 медальдың эдилекчизи, амгы тайбың иште аныяктарны бодунуң эрткен алдарлыг оруунга болгаш мергежилинге кижизидип, оларга хөйнү чугаалап чоруур Моңгуш Шиниңовичиниң бо буянныг ажыл-ижинге ам-даа чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп каалыңар.

Х. МОҢГУШ,
«Шынның» корр.

АНЫЯКТАР КИЖИЗИДИЛГЕЗИН—КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНГЕ

КАРЕЛ АССР. Петрозаводскиниң саазын кылыр машина бүдүрер В. И. Ленин аттыг заводунуң партия организациязы аныяктарның идея-политиктиг кижизидилгезинче улуг кичээңгейни салып турар. Бүдүрүлге черинде ажылдап турар 10 кижиниң-не тозу — үжен хардан аныяк кижилер. Чогумна ынчангаш партия комитеди бодунуң хуралдарынга үргүлчү-ле комсомолду удуртурунун айтырыгларын чугаалажып, ол айтырыгже партия эге организацияларының кичээңгейин угландырып. ВЛКСМ кежигүннериниң болгаш аныяктарның-даа политиктиг чырыдылышкынының херээн экижидериниң хемчеглерин ап турар.

Заводтуң эң дээре 100 ажыг инженер-техниктиг ажылдакчылары партийжи, экономиктиг өөредилгениң болгаш комсомолчуларның политиктиг чырыдылышкынының четкилеринде пропагандистер боол ажылдап турарлар. 150 коммунистер болгаш комсомолчулар цехтерде беседаларны болгаш политинформацияларны үргүлчү кылып турар.

Дагдыныкчыларның чаагай херээ ында улам-на калбарган. Эң дээре мергежилдиг ажылчыннар аныяк кижилерниң профессионал чаңчылдарга чүгле быжыгарынга эвес, харын-даа оларның мораль-политиктиг бедик шынарларны чедип алырынга чаагай салдарын чедирип турарлар.

ЧУРУКТА: Заводтуң № 19 техниктиг училищезиниң сургуулдары дуржулгалыг мастер В. В. Никифоровтуң чугаазын кичээңгейлиг дыңнап турлар. Олар ортумак школаны дооскаш, училищеге киргеннер. Олар мергежилдиг токарьлар болурун күзеп турар.

В. И. Ленин аттыг заводтуң чүс-чүс ажылчыннары кежээки нийти-эртем школаларында өөренип турар. Бо чурукту заводтуң 5 дугаар кежээки школазынга тырттырган. 11 дугаар класстың өөреникчизи электрик, 22 дугаар цехтиң комсомол бюрозунуң кежигүнү Василий Киселёв химия талазы-биле консультацияда. Оң талада—башкы Н. А. Травкина.

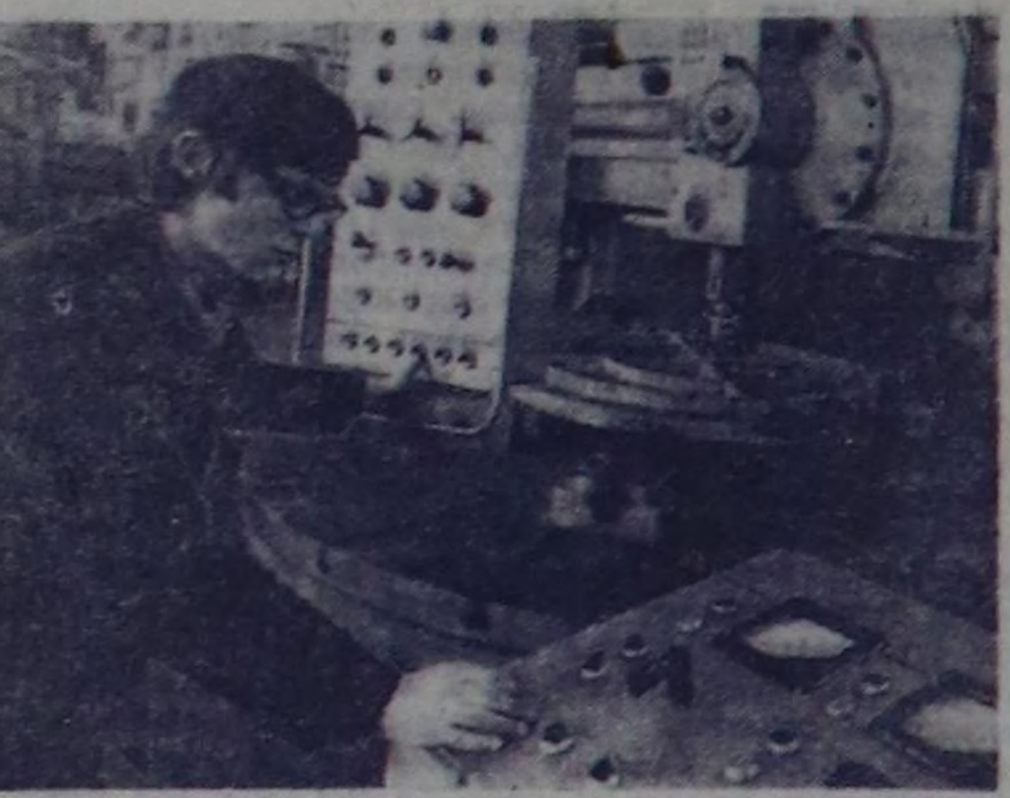

ЧУРУКТА: модель цегиниң эң эки ажылчыннарының бирээзи комсомолчу Владимир Михайлов. Ол болза кыска хуусааның иштинде нарын токарь-карусель станогунга ажылдап өөренип алгаш, ажыл-ишке үлегер-чижээн көргүзүп турар.

(СЭТА-ның фотохроникалары).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПАЛАТАЛАРЫНЫҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНДА

Чугула болуушкунга—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының ажыттынарынга чедир чүгле неделя арткан. Аңаа тоску беш чылдың сөөлгү чылы — 1975 чылда чурттуң улус ажыл-агый планын болгаш күрүне бюджедин хүлээп алыр.

Ооң-биле холбаштыр, моон мурнунда парлалгага дыңнатканы ышкаш, план-бюджет, адырлар аайының комиссияларындан база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының аныяктар херээниң талазы-биле комиссиязының тургускулааны белеткел комиссиялары улус ажыл-агый планын болгаш бюджетти баштай чугаалажып көрген турган. Оларның саналдарын болгаш сүмелерин Эвилел Совединиң болгаш Национал Совединиң палаталарының план-бюджет комиссияларының даргалары Г. И. Ващенко болгаш Н. И. Масленниковтуң даргалаашкыны-биле план-бюджет комиссияларының, адырлар аайы-биле комиссияларның болгаш аныяктар херээниң талазы-биле комиссияның кежигүннериниң бо хүннерде Кремльде болгулап турар пленарлыг хуралдарынга чугаалажып көөрү-биле киргилээн. Улус өөредилгезиниң, эртем болгаш культураның, кадык камгалалының, социал хандырылгазының, транспорт болгаш харылзааның, тудугнуң болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң, оттулар чүүл-энергетика үлетпүрүнүң, металлургия болгаш геологияның, химия, нефтехимия, ыяш болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрүнүң, машина тудуунуң, көдээ ажыл-агыйның талазы-биле белеткел комиссияларының удуртукчуларының илеткелдерин дыңнагылаан. Илеткелдерни депутаттар Р. В. Хохлов, В. А. Ливенцов, А. В. Голдовенко, А. П. Ботвин, В. К. Акулинцев, И. И. Сенькин, В. К. Марисов, А. В. Коваленко олар кылгылаан. Комиссиялар болза үлетпүрнү, көдээ ажыл-агыйны, транспортту, эртемни болгаш улус ажыл-агыйының база культураның өске-даа эң чугула адырларын хөгжүдериниң айтырыгларын бүгү талалыг чугаалажып көрген.

Декабрьның 9-та эртенгиниң 10 шакта пленарлыг хурал уламчылаан. Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрериниң айтырыгларын чугаалажып көрген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының бирги сессиязынга палата бүрүзүнге он дөртку доктаамал комиссияны — чоннуң хереглел бараанарының талазы-биле комиссияны практикада бир-ле дугаар тургускан турган. Ол комиссияны тургускан чорук болза совет улустуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улуу-биле көдүрерин хандырарының — беш чылдың бо кол сорулгазының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгазын күүседирин СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак кайы хире улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын база катап көргүзүп турар. Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн хөгжүдериниң соңгаарладып болбас айтырыгларын улам боттуг өөренип көөр болгаш ажылдап кылыр, чоннуң хереглел бараанарын бүдүрер талазы-биле ажыл-чорудулганы чогуур министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылын доктаамал контрольдаар, улус ажыл-агый планының болгаш бюджеттиң чоннуң хереглел бараанарын бүдүрериниң айтырыгларынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле адырын улам ханы болгаш боттуг анализтээр арганы депутаттар алганнар.

ССРЭ-ниң 1975 чылда улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң күрүне планының болгаш бюджединиң чогуур адырларын баштайгы чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында илеткелди улустуң хереглел бараанарының талазы-биле белеткел комиссиязының даргазы депутат А. А. Смирнов кылган. Айтырыгны чугаалажып көрүп турганының үезинде комиссия ССРЭ-ниң Күрпланының, ССРЭ-ниң Саң министерствозунуң, өске-даа министерстволарның удуртукчуларының илеткелдерин дыңнаан, чуртта бараан бүдүрүлгезиниң болгаш оон шынарының талазы-биле байдал кандыг болуп турарын кичээнгейлиг тапшкан. Тоску беш чылдың сөөлгү чылында план болгаш бюджет ооң кол сорулгазын чедиишкинниг күүседирин хандырып турар-дыр дээрзин депутаттар демдеглеп турган. Чижээ, 10,2 миллиард дөрбелчин метр ажыг пөстү, барык 1,5 миллиард кезек трикотаж кылыгларын бүдүрери планда көрдүнген. Баалыныг савалар бүдүрерин 26,2 хуу, шаажаң аймааның — 10,6 хуу көвүдедири, чонга өске-даа хөй бараанарны бүдүрери көрдүнген. Ооң-биле кады чиик, эът-сүт, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларында четпестерниң, курлавырларның ам-даа барын депутаттар айтып турган. ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министриниң оралакчызы В. А. Чебышев, химия үлетпүрүнүң министриниң бирги оралакчызы Л. И. Осипенко, депутаттар В. И. Черный, С. М. Веселов болгаш өскелер-даа база санал бергеннер.

Ол-ла хүн садыгның, амыдырал хандырылгазының, коммунал ажыл-агыйның, бойдус камгалалының, эвилелдешкен республикаларның планнарының болгаш бюджеттерниң база күрүне бюджединиң орулгаларының талазы-биле белеткел комиссияларының илеткелдерин дыңнаан. Депутаттар Э. К. Беман, Е. К. Федоров, М. Н. Всеволожский болгаш Н. Ф. Васильев илеткелдерни кылган.

Чугаалажыышкынның арыы үезинде комиссиялар кежигүннери депутаттар келир чылдың планының болгаш бюджединиң талазы-биле ССРЭ-ниң чазаның киирген саналдарын чүүлдүгзүнүп көөрүн саналдап турганнар.

Комиссия чогуур сүмелерни болгаш саналдарны хүлээп алган. Комиссиялар ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

Ажылга дадыккан кижи

Элегесче чоокшулап ора, малчыннар турлаа — Хову-Бажынче дорттап ээптивис. «Коммунизмниң херели» колхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Оюн Кара-оолдуң кыштаанга баарывыс ол. Оюн Улуг-оолович бажыңында чок болду. Ооң өөнүң ээзи Очунмаа Агбановна Кара-оол-биле хөөрежип, малчыннарның ажыл-агыйы, чурттап орар байдалы-биле таныжып эгеледивис. Оларның коданында шупту 589 төрүүр хой болгаш чээрби ажыг кошкар бар. Ийи улуг хой кажаазының ишти арыг, кызымаккай септеп каан. Хураганнар ажаар улуг кажаа эки чылыглаттынган, ооң иштинде өдекти белеткеп каан. Чоокта чаа көшкен, бажыңының ишти чылыг, арыг-силиг, агартыр чугайлап каан. Бажың иштинде херекселдерни көөрге, бай-шыдалгыры аажок. Удаваанда кажаа ындыындан, аът даваннарының даажы дыңналган соонда, додарлыг хураган кежи тонниг, чолдаксымаар мага-боттуг Кара-оол Улуг-оолович бо көстүп келди. Бистерни көрүп кааш, бедик доруг аъдындан дүжүп, мендилешти.

— Мал-маган онча-менди, ыт-куш сол ыйнаан, хойжу?—деп, айтырдывыс.

— Кандаашкынныг берге-ле чай болду—деп, хоочун кадарчы таакпызын тип, чугаалап эгеледи.— Ынчалза-даа аңаа чаңныг олурар эвес, хоюмнуң деңгелин баксыратпас дээш, эки одарлыг черлерже каш удаа көшкүледим. Нийтиниң малының баш санын өстүрүп, ооң продуктулуун бедидер дээш 20 чыл ажыр ажылдаан мен. Ынчангаш чамдык кандаашкынныг чылдарда шылап эрткен бергелерим меңээ дуржулга болган.

— Бо чылын 100 хойга онааштыр каш хураган алыр хүлээлгелиг силер? Чежени алдыңар?

— 100 хойдан-на 95 хураганны азырап, доруктурар хүлээлгелиг турдувус, а херек кырында 104 хураганны алдывыс. Бир хойдан 2,7 кг дүк алыр хүлээлгевисти база күүседип алган бис. 8,5 тонна сигенни бодувустуң күжүвүс-биле кезип белеткедивис. Өдекти база бөлүп алдывыс. Кажааларны, бажыңывысты боттарывыс септедивис.

— Кымның-биле соцчарыштыг силер?

— Бистиң колхозтуң хойжузу Оюн Хунай-оол-биле ийин.

— Ооң көргүзүү кандыгыл?

— 100 хойдан-на 93 хураган алган.

— Моон соңгааргы сорулгаңар чүл?

— Малды хүр кыш ажырып алыры, малдың чаш төлүн онча-менди ажаап доруктурары, алдынган хүлээлгевисти күүседири, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, тоску беш чылдың сөөлгү чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдаарывыс болур.

Х. АРАКЧАА.

ТУРИЗМНИ, ЭКСКУРСИЯЛАРНЫ УЛАМ ХӨГЖҮДЕР

(Облпрофчөвүлелдиң пленумундан)

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак туризмни база экскурсияларны улам хөгжүдеринче доктаамал кичээңгей салып, боттуг дузаны чедирип турар. Оон тодаргай херечизи болза, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Чуртка туризмни болгаш экскурсияларны улам хөгжүдер дугайында» доктаалы болур деп, облпрофчөвүлелдиң VIII пленумунга облпрофчөвүлелдиң секретары С. Д. Киров илеткелинге демдеглээн.

Партия болгаш чазактың доктаалын күүседир дээш Тывага туризмни база экскурсияларны хөгжүдер талазы-биле кылдынган ажылдарны, ол ышкаш моон соңгаар перспективаларының дугайында илеткелчи тодаргай чугаалаан.

Бистиң республикага туризмни хөгжүдер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели биле облпрофчөвүлел доктаалды хүлээп алгаш, чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Ону боттандырып кирипкен. Кызылда 265 орунну 1 миллион 700 муң рубль өртектиг «Турист» гостиницазын бо чылын тудуп эгелээн. «Азас» турбаазазын алгыткан. 15 бажыңчыгашты немей туткан. Оон орну 40 турганындан 120 четкен. «Жарки» турбаазаның материалдыг баазазы экижээн. Туристерге эргежок чугула дериг-херекселдерниң саны көвүдээн. Турисчи дериг-херекселдерни хөлезилээр пунктулар ажылдап турар. Оон түңнелинде туристерниң саны көвүдээн.

1969 чылда турбаазаларга путёвка ёзугаар чүгле 180 кижи дыштанган болза, 1974 чылдың чайынында муң ашкан.

Шушенскоеже, «Тыва-даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарже, Тайга станциязынче, Чагытай хөлче баар дыштаныр хүн маршруттарын ажылдап кылганын илеткелчи айыткан. Ол экскурсантыларның санын көвүдеткен. Үстүнде маршруттарга 1969 чылда 840 кижи чораан болза, 1974 чылда 6 муң четкен.

«Найырал» поездизи-биле чылдың-на туристээри ам шуут чаңчыл болган. Беш чыл мурнунда оон путёвказын тарадыры берге турган. Чүге дээрге, ол чаа чүүлге кижилер чаңчыкпаан, ол талазы-биле дуржулга эвээш турган. Ол экскурсияның ужур-дузазын улус ам билип каан. Ынчангаш оон путёвказын садып алыры бергедей берген. Эрткен беш чылда «Найырал» поездизи-биле янзы-бүрү маршруттарга ийи муң ажыг бүдүрүлгениң мурнакчылары чурттуң хоорайларынга чораан. Шак мындыг турисчи поездилер туризмни пропагандалаарынга улуг рольду ойнап турар.

«Найырал» поездизи-биле чорааннар бистиң чуртувустуң, оон иштинде аңгы-аңгы хоорайларның коммунистиг тургузуушкунунда чедиишкиннери, төөгүнүң база амгы үениң тураскаалдары-биле таныжып, хөй ажыктыг чүүлдерни билип алган.

Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлели профэвилелдер организациялары-биле кады бүдүрүлгелерже экскурсияларны организастаар ажылды сөөлгү үеде чорудкан. Оон түңнелинде экскурсияга киришкеннер 1969 чылда 300 кижи турганындан 1974 чылда 15 муң чедир өскен.

Турисчи разрядчыларны белеткээриниң бир таарымчалыг хевири — туристер секциялары болгаш клубтары болур.

Бот-тывынгыр туризмни хөгжүдер болгаш экижидери-биле 1972 чылда Кызылга «Демир-Сал» деп аттыг туристер клувун тургускан. Оон активиниң дузазы-биле республикага бот-тывынгыр туризмниң методиктиг төвүн тургузар аргалыг болган.

Ийи чылдың дургузунда клуб шынар болгаш сан талазы-биле өскен. Оон кежигүннериниң саны 200 чыгай берген. Бо чылын 30 походту клуб организастаан, оон 14-тү категориялыг. Совет улустуң дайынчы, революстуг болгаш күш-ажылчы черлери-биле элээн каш походтарны чорудкан. Орта 264 кижи киришкен. Туризм талазы-биле 82 кижи разрядты чедип алган. Клубтуң чанында дыштаныр хүн походтарының удуртукчуларын болгаш инструкторларын белеткээр школа ажылдап турар. Ону 60 кижи дооскан.

Бо чылын Ак-Довуракта, Хову-Аксында хөй-ниити эгелээшкини-биле турисчи клубтар ажыттынган.

Турисчи клубтарның ажылынга шаптыктап турар четпестерни илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалап, ажыктыг херекти улам нептерээриниң чугулазын айыткан.

Тывага туризмни болгаш экскурсияларны хөгжүдериниң айтырыгларынга эш Киров доктааган.

1975 чылдың январь 1-ден эгелеп Кызылга экскурсия бюрозун тургузар. Оон ажылының чылда күргүзүр мындыг болур: экскурсантыларның саны 25,6 муң кижи, ачы-дуза чедирериниң хемчээли 29,6 муң рубль. Ол ажылды күүседирде бюронуң мергежилдиг кадрларын шилип тывары, немелде экскурсияларның темазын ажылдап кылырын амдан эгелээр херек.

1975 чылда Кызылдың Гастелло аттыг культураның болгаш дыштанылганың паргынга 100 орунуг чайгы турбаазаны ажыдары планнаттынган. Чагытай хөлдүң мурнуу талазынга 400 орунуг чайгы турбаазаны тудар төлевилелди кылып турар. Бо турбаазаны, Кызылга «Турист» гостиницазын оңгу беш чылда ажыглалга киирерге туризмни хөгжүдер делгем орук ажыттынар. Ол ышкаш эрги турбаазаларны алгыдар, материалдыг баазазын экижидер болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырар. Бо бүгүнүң түңнелинде Тывага туризм болгаш экскурсиялар моон соңгаар улам хөгжүүрүн пленумга демдеглээн.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер туризм база экскурсия ажылында улуг четпестер барын чугаалаан.

Туризм болгаш экскурсиялар ажылчы чоннуң, ылангыя аныяктарның кадыын быжыглаарынга, культурлуг деңнелин бедидеринге, идей-политиктиг кижизидилгезинге, төрээн чериниң эки өөренип алырынга чугула чүүл болур. Ону чамдык бүдүрүлгелерниң, албан организация, өөредилге черлериниң удуртукчулары ам-даа чедир үнелевейн турар. Алырлар аайы-биле профэвилел обкомнары безин туризмни бодунуң чугула херээ кылдыр үнелеп көрбейн турганындан 1973 чылда культура-массалыг ажылга көрдүнген муң-муң рубльди чарыгдаваан.

Пассажирлер АТБ-зи туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлелинге автобустарны үргүлчү бээр керээлиг тургаш-ла күүсетпейн турар. Ындыг чоруктуң уржуундан айыткан хүннерде экскурсиялар болбайн баар таварылгалар хөй болган. Бо дугайында Кызылдың харылзаа бөлдиринде профэвилел организациязының даргазы А. Миронова болгаш өскелер-даа шүгүмчүлээн.

Тывага туризмни болгаш экскурсияларны улам хөгжүдер хемчеглерни айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

Х. ТААН-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧӨПШЭЭРЕЖИЛГЕ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Франция Республиканың Президентизи В. Жискар д'Эстэнниң ажылчы ужуражыышкыны делегейге эң чугула болуушкун кылдыр демдеглеттинип турар. Оон түңнелдерин амгы үеде күрүне ажылдакчыларының кабинеттеринде шөлээн өөренип көрүп турар болгаш ол дугайын радионуң база телевидениениң бүгү чалгыгларында чугаалап, бүгү делегейниң солуннары мурнуку чүүлдерин, редакция тайылбырларын бижип турар.

Ол дээрге В. Жискар д'Эстэнниң бо чылдың май айда Францияның Президентизинге соңгуттурганының соонда Л. И. Брежневтиң оон-биле эң баштайгы ужуражыышкыны болган. Ол ужуражыышкын ийи чурттуң аразынга чөпшээрежилгениң болгаш кады ажылдажылганың политиказын үргүлчүлээринге шынчы чорукту бүзүрелдиг-биле бадыткаан. Ындыг политиканың үндезини 60 чылдарның ортан үезинде-ле салдынган турган. Ол политика чогум-на ол үелей бээр-ле совет-француз харылзааларга доктаамал угланыышкын бооп, а ол ышкаш делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарының чугула фактору бооп келген.

Амгы үениң бедик деңнелге ужуражыышкыны Совет Эвилели биле Францияның аразында харылзааларның байдалын ёзугаар найыралдыг болгаш кайы-кайызын билчириниң байдалынга бооп эрткен. Чугаалажыышкыннар үезинде кол-ла кичээңгейни ийи чурттуң аразынга политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганы улам калбартып, ханыладырынче угландырган турган. Ындыг кады ажылдажылга эң чугула совет-француз ийи документилер — Л. И. Брежневтиң 1971 чылда Францияга албан ужурунда аян-чоруунуң үезинде ат салдынган ССРЭ-биле Францияның аразынга кады ажылдажылганың принциптеринге болгаш политиктиг консультациялар дугайында 1970 чылдың протоколунга үндезилеттинип турар.

Делегейниң элээн хөй эң чугула айтырыгларының талазы-биле ийи чурттуң туруштары чоокшулажып азы дүгжүп турарын Л. И. Брежневтиң В. Жискар д'Эстэн-биле чугаалажыышкыннары көргүскен. Европада болгаш бүгү делегейде-даа дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары-биле болгаш политиктиг байдалды экижидери-биле холбашкан айтырыглар чугаалажыышкыннарга хөй черни ээлээн. Л. И. Брежнев Рамбуйеге мынча деп чугаалаан: «Бистиң бүгү планетавыс кырынга арыг, тайбың дээрни хөндүрарындан артык чугула болгаш буянныг-чаагай эчис-сорулга-даа чок. Ону чедип алыр дээш, кандыг-даа күжениишкинни үндүрүп, канчаар-даа ажылдаары харам чок-тур». Ийи чурттуң удуртукчулары чогум-на оон ужурунда Европа дипте байдалдың хөгжүлдезинче болгаш Европага айыыл чок чорук база кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың канчаар эртип турарынче онза кичээңгей салганнар. «Чөвүлел хуралды эң кыска хуусаада доозарынга, оон үшкү үе-чадазын эрттирерингe болгаш түңнел документилерге бедик деңнелге ат салырынга таарымчалыг, эки байдал тургустунган» — деп, талаларның санап турарын совет-француз дыңнадыгда айыткан.

Чоокку Чөөн чүктүң эң шыңгыы айтырыгларын Рамбуйеге болган ужуражыышкынга база чугаалажып көрген. Ийи таланың бодап турары-биле алырга, делегейниң ол районунда байдал шыңгыы айыылды үндүрүп болур. Израиль шериглери 1967 чылда оон эжелеп алганы бүгү девискээрлериңден үндүрбес болгаш палестин улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин барымдаалавас болза, база ол районнуң күрүне бүрүзүнүң айыыл чок байдалга, хүлээп көрдүнген кызыгаарларга чурттаар эргезин тоовас болза, Чоокку Чөөн чүктүң айтырыы шынныг болгаш тайбың ёзу-биле шиитпирлеттинмес деп, ССРЭ биле Франция санап турар. Чугаалажыышкыннар үезинде ол ышкаш Кипр айтырыын, Индий-Кыдатта байдалды, чепсегленишкин дүжүрериниң айтырыын база чугаалажып көрген.

Рамбуйеге чугаалажыышкыннарының түңнелинде ийи чурт аразынга кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдүп, ханыладырынче бурунгаар улуг базым кылдынган. Чугаа болза, хамыктың мурнуда 1975—1979 чылдар дургузунда ССРЭ биле Францияның аразынга экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле дугуржулганың, а ол ышкаш аңаа немелде болгаш тайылбыр дугуржулгаларның дугайында бооп турар. Ол дугуржулгага Л. И. Брежнев болгаш В. Жискар д'Эстэн боттары ат салганнар. Ол дугуржулгаларда француз үлетпүр дериг-херекселдерин совет таланың садып алырын акшаландырарының негелделерин тодараткан болгаш улуг хемчээлдиг каттышкан төлевилелдерни боттандырып чорударын көрүп турар. Ол төлевилелдерге дедир төлээр ужурлуг төлевилелдер база кирип турар.

Ындыг хевириниң эң улуг төлевилели — чылдың-на бир миллион тонна дой-довуракты болгаш чартык миллион тонна алюминийни казып, бүдүрер үлетпүрнүң күчүлүг комплекизин ССРЭ-ге тудуп тургузары болур. Ол төлевилелди Францияның «Пешине-Южин-Кульман» дээр химия-металлургия каттыжыышкынының киржилгези-биле боттандырар. Делегейде суг күжү-биле ажылдаар эң улуг электри станция — Саян-Шушенское ГЭС-тиң кылдынып турар черинге алюминий заводун тудар ужурлуг. (Чүге дээрге, алюминий кылып алырда дыка хөй электри энергиязы чарыгдаттынар апаар). Үстүнде айыткан үлетпүр комплекизин тударынга Францияның киришкени дээш төлевир кылдыр оон белеткеп каан продукциязының чамдыызын аңаа бээр. Шак-ла ындыг төлевирге үндезилээш, өске-даа каттышкан улуг төлевилелдерни боттандырып чорудар апаар.

Совет-француз бараан солчулгазы келир беш чылда (1975—1979 чылдарда) ийи катап көвүдээр ужурлуг. Рамбуйеге совет бойдус газын Францияга немештир бээр дугайында дугуржулгага ат салган. Ол 1980 чылдан эгелээш, аңаа чылдың-на 4 миллиард кубометр газты бээрин хандырар. Бүгү капиталистиг чурттарны хаара туткан энергия кризизиниң хоралыг салдарынга таваржып турар Францияга ол дугуржулга дыка чугула ужур-дузалыг бооп турар.

Францияже совет экспорт болза газ болгаш чиг-эттиң өске-даа хевирлери-биле кызыгаарлаттынмазы билдингир. Бистиң чуртта техниктиг деңнелге дугайын, «ССРЭ-ге кылдынган» маркалыг белен продукцияны улам хөйнү хереглээриниң дугайын херечилеп турар машиналар, дериг-херекселдер, приборлар ындыг экспортка улам улуг ужур-дузалыг бооп турар. Чижээ, программа ёзугаар башкарар совет чонар болгаш кестирер станоктарны, пөс аргыыр болгаш полиграфия-парлалга машиналары француз заводтарда дыка эки ажыглаттынып турар. ССРЭ француз талага бульдозерлерни болгаш экскаваторларны, автомашиналарны болгаш тракторларны, демир эзилдирер домна дериг-херекселдерин, кара демир прокаттарын садып турар.» Ажылдаар күчүзү 65 муң тонна улуг гидравликтиг прессти бир француз фирмага садарының дугайында керээ чардынган.

Франция бодунуң талазындан бистиң чуртка үлетпүр дериг-херекселдерин, ооң иштинде аъш-чем, пөс-таавы болгаш алгы-кеш үлетпүрүнге дериглелерни, а ол ышкаш волоконну, удазынны, пөстерни, идик-хепти бээр. Ол ышкаш КамАЗ-ка хереглээр хөй-хөй дериг-херекселдерни бээрин база көрген.

Рамбуйеге экономика айтырыгларының талазы-биле ат салган дугуржулгалар, а ол ышкаш протоколдар-даа совет-француз экономиктиг харылзааларның төөгүзүнде эң улуг болуушкун-дур.

Францияның солун, сеткүүлдери бо чаа дугуржулгалар дугайын тайылбырлап, бижээш, Барын чүкте экономиктиг кудулаашкын бооп, капиталистиг чурттарда бүдүрүлге хемчээли кызырлып, ажыл чоктарның саны көвүдеп, акша-мөңгүнүң үнезиниң улам кудулап турары амгы үеде Совет Эвилели-биле экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга Францияның онза сонуургалдыын айтып турар. Чаа совет чагыглар француз ажылчы чонга ажылдаар черлерни немештир бээр, бүдүрүлге черлерин улам долдур ажылдадырынга идиг болур болгай. «Ындыг дугуржулгалар бистиң чурттуң экономиказынга кризистиң салдарын боттуу-биле кошкадыр аргалыг болганда, оларга сонуургал улам тодаргай бооп турар» — деп, «Юманите» солун бижээн.

Совет болгаш француз журналистер-биле беседазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев мынча дээн: «Бистер Францияга чаагай сорулгалыг келгеш, кылдынган ажылдың түңнелдеринге долу сеткил ханыышкынныг чоруп тур бис». Президент В. Жискар д'Эстэн бодунуң ээлчээнде: «Л. И. Брежневтиң Парижке аян-чоруу Совет Эвилели биле Францияның аразында кады ажылдажылганы чүгле быжыглаан эвес, харын-даа бистиң ийи чурттуң эрге-ажыктарынга, тайбыңның херээниң эрге-ажыктарынга таарыштыр ол кады ажылдажылгага чаа идигни база кылган» — деп, журналистерге чугаалаан. Бүгү-делегейниң хөй-ниитизи бедик деңнелге совет-француз ажылчы ужуражыышкынның түңнелдерин база-ла ынчаар үнелеп көрүп турар. Амгы үеде чер бөмбүрзээниң бүгү районнарында, ооң эң ырак-узак булуңнарында ол ужуражыышкынны канчаар улуу-биле үнелеп, көрүп турары ол дугайында херечилел болур. Ол черле билдингир, чүге дээрге, ССРЭ биле Францияның аразында харылзаа аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң кады ажылдажылга кылып болурунуң шагда-ла эки үлегер-чижээ апарган, ындыг кады ажылдажылга делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга улуг чергелиг идиг бооп турар.

Ол хамаан чок ССРЭ биле Францияның аразынга кады ажылдажылганы быжыглаарынга таарышпайн турар Барын чүктүң реакцылыг бөлүктери безин Рамбуйеге ужуражыышкын дыка челиишкиниг бооп эрткенин хүлээп көөр ужурга таваржып турарлар. Ол ужуражыышкынның мурнуу талазында оларның кара-өжегээр чедимче чок болур кылдыр бижээн чүүлдери аңаа-ла агаардан алдынганын бодунуң номчукчуларындан чажырар дээш, амгы үеде эвээш эвес арга-мегени ажыглаар ужурга ол реакцылыг бөлүктер таваржып турар.

Рамбуйеге ужуражыышкын Л. И. Брежневтиң Дж. Форд биле Владивосток девискээринге чугаалажыышкыннарының соонда дораан болган. Оон түңнелдери делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлырын ханыладырынга болгаш бүгү-ниитиниң тайбыңның быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг бооп турар. Дээди деңнелге совет-америк ужуражыышкын болгаш Л. И. Брежневтиң Францияга ажылчы аян-чоруу база оон В. Жискар д'Эстэн-биле чугаалажыышкыннары-даа СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы тайбыңның программазын амыдыралга боттандырып чорударының херээнге чугула чүүл болур. Ол өндүр улуг программаны боттандырынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының кирип турар улуг салыышкынын ол бүгү база катап тодаргайы-биле көргүскен.

Е. ЕГОРОВ.
(СЭТА).

ТӨЛЭЭЛЕКЧИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Нгуен Ван Тхиеунуң администрациязы амгы үеде Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээринге дайылдажыр болгаш дерзии хемчеглер алырын калбартып турар деп, Сель-Сен-Клуда бооп турар сумележилге ужуражыышкыннарында МВР-ниң Революстуг түр чазааның делегациязының төлээлекчизиниң Парижке тараткан медеглелинде чугаалаан. Сайгон администрациязы чонну хоругдал лагерьлеринге суп алыр дээш, девискээрлер эжелеп ап, аглаарынга Вьетнамның төп кезээнге үер болганын ажыглап турар. Ол администрация хосталган зонаның чонундан рис түжүдүн былаап алыр дээш. Меконг хеминиң унунга ёзулуг «рис дайынын» чорудар улуг күштерни мобилизастап ап турар. Оон-биле капсырлаштыр хоорайларда улусчу шимчээшкинге хамаарыштыр террорлаар, дерзии хемчеглер алырын база күштелдирип турар.

Мурнуу Вьетнамга тайбыңны катап тургузарын бодааш, Мурнуу Вьетнамның иштики херектерин даштыкыдан холгаарлаарын соксадыры, Нгуен Ван Тхиеуну, оон бөлүүн дүжүрери, Сайгонга тайбың, национал чөпшээрежилге болгаш Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын күүседири дээш туржур администрация тургузары эргежок чугула деп, МВР-ниң Революстуг түр чазааның делегациязы демдеглээн. МВР-ниң Революстуг түр чазаа Мурнуу Вьетнамның айтырыгларын шалыпкын таарыштыр шиитпирлээр дугайында ындыг администрация-биле безин чугаалажырынга белен деп, медеглелде база катап айыткан.

Кипрде байдал

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Кипрниң президентизи архиепископ Макариостуң Никозияже ээп чеде бергенинге чурттуң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы кол кичээңгейин угландырып турар. Ортулуктуң байдалы тайбың болгаш корум-чурумнуг. Кипрниң чону Макариостуң массалыг митингиге чугаазын түлүктүг чугаалажып турар. Маргылдаа-чөрүлдээни чайладырын болгаш Кипр айтырыын шиитпирлээриниң аргаларын тывары бодааш, Кипр чурттуг турктар-биле чугаалажыышкыннар эрттирер деп күзелдиин оон чугаалааны ында онзалап демдеглеп турар.

Чуртка конституция ёзу-чурумун — хоойлу-дүрүм барымдаалаар чурумну катап тургузарының оруунга улуг шаптык-бергелер ам-даа бар деп чүве Кипрде тодаргай билдинип турар. Кара сагыштыг күштер Кипр чурттуг гректер биле турктарның аразынга национал өжээннежиишкинниң өскүдериниң оралдажыышкынын кылып болур магат чок. Кипр айтырыын тайбың, демократтыг арга-биле шиитпирлеп болур деп, кипржилер санап турар. Аңаа даштыкы чурттарның шериглерин ортулуктан дегере үндүрери болгаш Кипрниң иштики херектерин даштыкының холгаарлаарын соксадыры эргежок чугула. Моон-биле холбаштыр совет-француз дыңнадыгның Кипрде байдалга хамаарышкан чүүлдерин, ылангыя Кипр Республиканың хамаарышпас чорууп, тускайлап, бүдүн девискээрлиг догуннаар эргелиин хүндүлээриниң эргежок чугулазын ол дыңнадыгда демдеглээн кезээн Кипрде бедик-биле үнелеп турар.

Эки түңнелдер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIX сессиязынга чепсегленишкин дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажыры доозулган. Ындыг чепсегленишкин эң дүрген шеглээри болгаш чепсегленишкин дүжүрери кончуг чугула деп, күрүнелерниң хөй нуруузунуң санап турары ук айтырыгларны чугаалажып көргенинден билдинген. Ассамблеяның аңаа хамаарыштыр үндүрген документилеринге чепсегленишкиннерни ындыг моондак алырын болгаш сайзырангайжыдарын соксадырынче, чепсегленишкин үүргезинден чайладырынче, күрүнелерниң аразынга бүзүрежилгени тургузарынче делегей улустарының чүткүлүн илергейлеп көргүскен. Тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглавайн, делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарын улам быжыктырып, бүгү делегейге пептеретпейн тургаш, чепсегленишкин дүжүрериниң айтырыгларын шиитпирлеп болбас, шиитпирлээр арга-даа чок деп чүвени Ассамблеяның ажылы кончуг тодаргай көргүскен.

Делегейниң айыыл чок чорууп, кижилерниң чаагай байдалдыг болгаш кан-кадык чурттаарын хандырарының эрге-ажыктарынга таарышпас, дайынзырак болгаш өске-даа сорулгалыы-биле агаар-бойдуска салдар чедирерин хоруурунуң делегей керээзин чарар деп Совет Эвилели саналдаан. Оон ол саналын хөй-ниити калбаа-биле деткээн. Совет Эвилелиниң киирген төлевилелин барымдаалап тургаш, ол айтырыгның талазы-биле дугуржулглуг майык төлевилеп эгелээрин чепсегленишкин дүжүрер талазы-биле Женева комитединге даскан резолюция 5 дадагалзаашкынныг болганы-биле чергелештир 126 бадылаашкынныг хүлээп алдынган.

Чепсегленишкин дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайы — база бир совет саналды делегейниң хөй-ниитизи чүүлдүг деп көрген. Ол айтырыгның талазы-биле резолюция чаңгыс эп-сеткилдиг, бадылаашкын чокка хүлээп алдынган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязы «химия чепсээ төлевилээрин, бүдүрерин болгаш курлап алырын хоруур болгаш ону узуткаар дугайында» керээ чарарынга дуза чедирер күжениишкинниг хемчеглер алырынче бүгү күрүнелерни оон өске шиитпирлеринде шыңгыы кыйгырган. Чоокку Чөөн чүкке ядролуг чепсек чок зона тургузарының идеязынга байыр чедирген, Африка дипти ядролуг чепсек чок зона кылдыр көөрүнче күрүнелерни кыйгырганын бадыткаан.

Ынчангаш чепсегленишкин дүжүрери-биле холбашкан бүгү айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээринче чогуур кичээңгейин Ассамблея угландырып шыдаваан. Чижээ, Айыыл чок чорук чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери күрүнелерниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар дугайында болгаш оон артыкталган акша-хөреңгини хөгжүп орар чурттарга дуза чедирерингe ажыглаар дугайында айтырыгны «өөренип көөрүн уламчылаар» деп саналдаан бир дугаар (политиктиг) комитеттиң шиитпирин бадылаан. Социалистиг болгаш өске-даа хөй-хөй күрүнелерниң бодап турарын ёзугаар алырга, шериг бюджеттерин кызырар дугайында бурундаа чылын хүлээп алдынган резолюцияны херек кырынга боттандырарының аргаларын тодаргайлап айыткан шиитпир үндүрген болза, харын чогумчалыг болган турар ийик.

Чепсегленишкин дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажып көргениниң түңнелдерин үндүргеш, совет төлээлекчи Я. А. Малик Ассамблеяның хөй-хөй шиитпирлеринге сеткил ханганын илергейлээн. Совет Эвилели эндере чепсегленикчээр чүткүлдүг соксадыр болгаш чепсегленишкин дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээр дээш бүгү чүүлдерни кылырынга белен деп, Я. А. Малик демдеглээн.

Ю. РОМАНЦОВ.

ЧАҢГЫС ЭПТИГ БОЛУРУНГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияда реакцылыг күштерниң демиселиниң чидиг халдаашкыннары сөөлгү үеде чурттуң демократтыг тургузуунга удур угланган деп чүвени оларның үүлгедиглери херечилеп турар. Аңаа холбаштыр «Индияда парламент демократиязы бойлааш, улус массаларының эрге-ажыктарын камгалаарының дээштиг чепсээ болбастай берген» деп, барының үзелдиг шовинистиг «Джана сангх» партияның баштыны А. Б. Ваджпаиниң медеглээни оваарзынчыг.

«Удурланыкчы үзелдиг реакция демократтыг үндезиннерге хора чедирер дээш, улуска удур диктатура тургузар дээш демисежип турар. Оон хөй санныг барымдааларының бирээзи Ваджпаиниң авыяастыг суртаалы болган» — деп, Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң Чиңгине секретары Раджешвара Раонуң Делиге тараткан медеглелинде чугаалаан.

Дуржок үзелдиг партиялар болгаш фашиссирек организациялар чогум шынында Индияга национал-хосталга шимчээшкининиң чаалап алыышкыннарын узуткаксааш, «тоталдыг революция» дээр чүве дугайында лозун тарадып турар. Индияның коммунистери ону шиитпирлиг буруу шаап тур деп, медеглелде демдеглээн.

Реакцылыг күштерниң чимзенишкиннери индий улустуң калбак хуралээлериниң эрге-ажыктарынга дүүштүр чуртка социал-экономиктиг чаартылгаларны амыдыралга боттандырарынга база удур угланыышкыныг. «Дуржок үзелдиг күштер Компартияның демократия болгаш социал чөптүг чорук дээш демиселдиң чаңгыс аай фронтузун тургузарынче чөөн үзелдиг, демократтыг бүгү күштерни кыйгырганынга калчаалыг удурланып үнген. Реакцияның күштери чуртка үй-балай чорукту, анархия өскүдерин оралдашкаш, чөптүг эвес демисел аргаларын ажыглап турар. Индияның коммунистери реакцияның чимзенишкиннеринге удур моон соңгаар-даа шудургу демисежир бүрүн шиитпирлиин медеглеп тур» — деп, Р. Рао айыткан. «ИКП ол демиселге башкарыкчы индий Национал конгресс партия-биле болгаш чурттуң өске-даа демократтыг партиялары, массалыг организациялары-биле чаңгыс аай турушту тулчуушкун чорударынга белен» — деп, медеглелдиң түңнелинде демдеглээн.

ДУРЖУЛГАНЫ — ӨСКЕЛЕРГЕ

Аныяк коммунист Биче-оол Тастың хүндүткелдиг ады «Малчын» колхозтуң ажылчыларының арасында сурагжып турар. Ажылынга кызымаккай, чонга эптиг-ээлдек, алыс бүдүжүнүң, биче сеткилдиг кижини чоннуң хүндүлээри ол.

Биче-оол боду чолаачы кижи. Руль долгап эгелээнинден бээр он чыл ажып турар. Бодунуң бүгү-ле ажыл-ижин төрээн колхозу «Малчынга» бараалгадып келген.

— Кижи чүгле ажылынга [illegible] болур ужурлуг — деп, Биче-оол чугаалап [illegible] сеткил келдим.— Чолаачының ажылы база берге ажылдарның бирээзи боор чүве.

Биче-оол амгы үеде гараж эргелекчизи. Ол ажылды эрткен чылдан бээр хүлээп алган. Машинаның чогуур ойшаанда рейстен ээп кээри, ажылче айыттан шагында үнери, машиналарның үрелген черин кыска хуусаада тодарадыры, дуржулга чок аныяк чолаачыларга арга-сүме кадары — шупту оон хүлээлгези, оон ажылы. Тас дааңган ол ажылын кызымак күүседип [illegible]. «Малчын» колхозтуң аныяк механизаторларының арасында Тастың дуржулгазын алган кижилер хөй. Каргының ырак бажынга канчаар чедерин, Барлык-Бажының кадыр-берт дештерин канчаар эртерин, Ак-Адырның хөй оруктарының кайызы-биле чорууруң чолаачы бүрүзүнге ол чагып орар.

1972 чылда Биче-оолдуң амыдыралынга чугула болуушкун болган. Ону СЭКП кежигүнүнге «Малчын» колхозтуң коммунистери бир үн-биле хүлээп алган. Төлептиг бүзүрелди аңаа көргүскени ол.

— Бодуңнуң [illegible] дып бээр дээш кызып чор мен. Аныяктарны дагдыныр алгаш кижизидер ажылга идепкейлиг киржип турар ужурум ол — деп чугаалап ор.

Биче-оол Тас — «Малчын» колхозтуң партком кежигүнү. Ол колхоз баштаар черинин база кежигүнү. Каргы кодээ Совединиң депутады. Механизатор коммунистерниң болуушкун удуртукчузу. Бистиң Төрээн чуртувустуң миллион-миллион төлептиг коммунистериниң бирээзи — Биче-оол Тас мынчаар чурттап, ажылдап, бодунуң ажылын ак сеткилдиг күүседип чоруур.

Д. ЧЫДЫМ.

НЕПАЛДА КАДЫК КАМГАЛАЛЫ

КАТМАНДУ. (СЭТА). Непалда ам кадык камгалалының системазын хөгжүдериниң үр хуусаалыг планын төлевилеп турар. Ол планны 25 чыл дургузунда (1975—2000 чылдарда) боттандырар дээн. Планның төлевилелин ёзугаар алырга, чуртка кадыкшылдылга черлериниң четкизин калбартыр, мергежилдиг медицина ажылдакчыларын белеткээр талазы-биле улуг ажылды чорудар. Халдавырлыг айыылдыг аарыгларны баш бурунгаар чайладырынче планда онза кичээңгейни салган.

Көдээ суур чөвүлели бүрүзүнүң чанынга медицина пунктуларын тургузар болгаш чуртка эмнелге черлериниң санын көвүдедир. План ёзугаар 2000 чылда Непалдың ийи муң чурттакчы бүрүзүнге бир эмнелге орну онаажыр. Ам барык алды муң кижиге бир эмнелге орну онаажып турар.

Венгрияда бойдусту үнелеп, хумагалап турар. ЭДЧ кежигүннери чурттарның тускай эртемниглериниң бойдусту бокталырындан камгалаар талазы-биле ужуражыышкынының чогум-на Венгрияга эрттиргени таварылга эвес.

ЧУРУКТА: ЭДЧ-ниң төлээлекчилери Будапештиде Кишпештиниң электрочылыдылга төвүнге чораан үезинде. Аңаа агаарның арыын контрольдаарынга, ышты хоралыг холуксаалардан арыглаарынга ажыглаар аппаратура делгелгезин организастаан.

МТИ — СЭТА-ның фотозу.

Бажың-Алаак школазы 40 харлаан

БУРУНГААР БАЗЫМНАР

1934 чылда Чадаана сумузунга эге школа ажыттынган. Аңаа 42 өөреникчи өөренип кирген. Эге школаның эргелекчизи Доржу Торлаевич Ховалыг башкылавышаан ажылдап турган. Хуу чуртталгалыг араттарның ажы-төлү школага эң-не баштай өөренип кирген нер. Эге школага эртем-билигже орукту ажыдып, өөренип келген өөреникчилерден Ооржак Биче, Ховалыг Серии, Ондар Сундуй-оол, Монгуш Кошкар-оол дээш өскелерин-даа адап болур.

Ынчан өөренир класс-даа, өөредилге херексели-даа чок болгай. Ада-иелер уругларын аъш-чем-биле боттары хандырар.

Амгы амыдырал магалыгдыр. Чоннуң амыдырал-чуртталгазы чаартынып, эртем-билии бедээн. Колхоз төвүнде 360 олуттуг улуг школа туттунган. Школада 24 класста 40 башкы ажылдап турар. 20 ажыт башкы янзы-бүрү эртемнер талазы-биле дээди эртемниг, артканнары тускай ортумак эртемниг болгаш институтта бот-өөредилге-биле өөренип турарлар. Школа делгем чырык класстарлыг, физика, химия болгаш биология кабинеттерлиг. Тускай спортзалдыг болгаш мастерскаялыг, интернатта 100 өөреникчи күрүнениң долу хандырылгазында. Өөредилгениң дериг-херекселдери бүрүн четчир. Сорулга чүл дээрге, чүгле эки өөренири, ажылдаары.

Балдан КУУЛАР,
башкы.

КИЧЭЭЛДЕРГЕ

1955 чылдың сентябрьдан эгелеп Бажың-Алаак сес чыл школазы он чылче шилчээн. Ынчан күш-ажыл кичээлин бир-ле дугаар башкылап эгелээн мен. Баштайгы үеде таарымча чок байдал турза-даа, өөреникчилерниң сонуургалы улуг турган. Чылыг үеле даштыгаа кичээлдеп турдувус. Өөредилге херексели дээрге чаңгыс-ла чазаныкчы кижиниң херексели. Ооң тургузуун, херектиин, канчаар ажыглаарын өөренип турдувус. Чоорту тыптынып, бичии борбак бажыңга бир өрүмизээр станок, верстак салып алдывыс. Ээлчежип алгаш, үштеп-бештеп кичээлдеп турган бис.

Ам ёзулуг чаа үениң мастерскаязында ыяштың, демирниң станоктары, көргүзүг материалдарлыг, эртем-биле чогаадыкчы күш-ажылды холбап, техниканың янзы-бүрү бичии хевирлерин башкы Куулар Күнчүңнүң удуртулгазы-биле кылып турар апарган. Даштан, ыяштан сиилбиш шеверлээринге, демирден янзы-бүрү чүүлдерни кылырынга уруглар мергежип турар. Олар кичээлдерге херглээр көргүзүг материалдарын база кылып турар. Район, республика делгелгелеринге киржип келген бис. Эң эки чогаадыкчы ажыл кылган өөреникчилер Василий Саая, Максим Ховалыг, Виктор Ооржак, Виианда Айыжы болгаш өскелер-даа Москваже, Крымче экскурсиялаап келгеннер.

Школаны дооскаиннардан Төрээн колхозунда чазаныр мастерскаяда мастер Монгуш Надаш-оолду, Кызыл — Красноярск агаар шугумунда самолёттуң башкарыкчызы Виктор Семис-оолду, тракторист-механизатор Ховалыг Эрес-оолду болгаш өскелерни-даа адап, оларга чоргаарланып, сеткиливис өөрүп чоруур.

Д. ХОВАЛЫГ,
күш-ажыл башкызы.

ЭКИНИ КҮЗЭЭР БИС

Өөредилге чылы төнерге-биле бүдүрүлге бригадазы бисти манап турган.

«Чалбыыштың» тугун аскаш, турумчуп алганывыста башкывыс Ольга Самдановна чүнү кылырын биске таныштырган. Эш-өөрү-биле бригадага ажылдап, ойнап хөглеп чайлаарга солун болбайн канчаар.

Хүн чурумун шыңгыы сагып турдувус. Ажылдаары-даа, дыштаныры-даа организастыг.

Номнар номчуп, чараш пейзажтыг черлерге чурукка тырттырып, приемниктен дамчыдылгалар дыңнаар дээш чүнү черле кылбас дээр. Капуста ажаар, помидор, согуна, редиска суггарар. Школачы чылдарывыстың сөөлгү чайын «Чалбыышка» ынчаар эрткеп. «Искра» колхозувуска ажыктыг чүүлдерни бүдүржүп бердивис.

Сентябрь бирде школага хөглүг омак келдивис. Доозарының өңгү клазынын эжиин ажыткан бис. Келир чайын «Чалбыышка» ажылдаар дуңмаларывыска чедиишкиннерни күзеп турар бис. Быжыг чурум, организастыг ажыл, эки өөредилге-биле Төрээн чуртувусту өөртүүлүңер.

А. КУУЛАР,
10-гу классчы.

БИЛИГ ДЭЭШ

Бажың-Алаак ортумак школазы районда улуг школаларның бирээзи. Өөреникчилер саны чылдан чылче немежип, материалдыг бааза быжыгып олурар. 1974—1975 өөредилге чылында класс саны 24, өөреникчилер 682 кижи четкен.

Школа шимелде-дерилгезин доктаамал солуп, темалыг шимелдени кылып турар. Чижээлээрге, «Совет Тываның 30 чылы», «Школа 40 харлаан» дээш, оон-даа өске.

Өөреникчилерни хостуг үезин чөп ажыглаарынче углап, янзы-бүрү бөлгүмнерде хаара туткан. Хостуг хүрештиң, акробатиканың, хол бөмбүүнүң, баскетболдуң секциялары доктаамал ажылдап турар. Школаның спортчулары районнуң болгаш республиканың маргылдааларынга удаа-дараа мактадып келген. Бо чедиишкиннерге боттарының спортчу үлегерин көргүзүп, өөреникчилерни спортче хандыкшыдып турар башкылар Сарыг-Хаа Кызыл-оол, Василий Бады оларның үлүг-хуузу улуг.

Өөреникчилерге быжыг, ханы билигни бээрин чүгле кичээл-биле кызыгаарлаттынмайн, тус-тус эртемнер аайы-биле эртемниң чажыттарын бөлгүмнерде ханызы-биле өөредип турар. Ылаңгыя химия, кино, уран-шеверлер бөлгүмнеринде хөй өөреникчилер киржип турарлар.

Амгы үениң негелделеринге дүүшкен кичээлдер эрттирерингe эргежок чугула көргүзүг материалдары, кинолар, диафильмнер, пластинкаларны башкылар ажыглап турар.

Башкылап турар эртеминге бедик көргүзүгнү чедип ап, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг башкыларга Анай-Кара Хомушкуну, Светлана Маркстыг Кама Ховалыгны, Монгуш Серенмааны, Ольга Ондарны болгаш өскелерни-даа адап болур. Пионер, комсомол организацияларының рейдилери, тус-тус эртемнерниң неделялары, кежээлери өөреникчилерниң сонуургалын көдүрүп турар.

Демдеглеп эрттирип турарывыс байырлалдарга өөреникчи, класс бүрүзү улуг күш үндүрүп белеткелдиг ужуражып келгеннер.

М. МОНГУШ,
өөредилге эргелекчизи.

«ЧАЛБЫЫШ»

Бистиң школаның «Чалбыыш» деп бүдүрүлге бригадазы тургустунгандан бээр үш чыл болган. Эрткен чайын школаның дирекциязы «Искра» колхозтуң баштаар чери-биле дугурушкаш, колхозка 5 га шөлге ногаа өстүрүп, 20 га сиген шөлүн суггарып бээр хүлээлгени алган. Колхозтуң талазындан «Чалбыышка» уругларның, оолдарның удуур корпустарын, столоваяны тудуп бээр, трактор-биле хандырып быжыглаар деп дугурушкан. Ол дугуржулгалар шупту амыдыралга боттанган. Ылаңгыя сагыш човангыр, боттуг дузаны колхоз даргазы Донгак Настык-Доржу, агроном Ховалыг Көмбүй-оол, инженер Ховалыг Ангыр-оол олар көргүскеннер.

Чазын өөредилге чылы төнерин билек, 8-9 классчылар бригадага ажылдаары-биле улуг күзелдиг чедип келген. Уругларның дыштанылгазынга болгаш ажылдаарынга эки байдалды ында тургускан. Хостуг шактарында өөреникчилер солуннар, номнар номчуп, шыдыраа, баскетбол, теннис, хол бөмбүү ойнап, агаарлап, суггa эштип турарлар.

«Чалбыыштың» турар черин шилип алганывыс кончуг таарымчалыг. Чанында көрүнчүк дег кылан кара дамырак суг агып чыдар, мурнуу чүгүнде Чадаана хем чаза булгап баткап. Автобус, машина оруу чоогу-биле эртер, электри чырыктыг. Беш га черге өстүрген капуста, помидор дээш, өске-даа ногааларны колхозка иштизи-биле 25 тонналы ажаап берген. Ооң-биле кады бригада колхозка 20 тонна будук-бүрүнү, 20 тонна ногаан сигенни кезип, хой кыргылдазынга киришкен.

«Чалбыыш» моон соңгаар өске школаларның бригадаларының дуржулгазын өөренип көрүп, харылзажып, материалдыг баазазын улам быжыглаар.

О. ХОМУШКУ.

АЖЫЛ-ЛА ХӨЙ

Бистиң 10 «а» клазывыста комсомол бөлүүнүң даргазы Лиза Монгуш школаның хүн бүрүде амыдыралы-биле бисти харылзаштырып турар эживис ол. Ынчангаш бис ону хүндүлээр бис. Бистиң класста школаның ВЛКСМ комитединиң кежигүнү үш кижи бар. Коля Монгуш, Рита Монгуш школаның спорт секторунда эки ажылдап, секцияларын чогуур үезинде эрттирип турарлар. База бирээвис — Нина Ондар школада культура-массалыг ажылдың секторунда багай эвес ажылдап турар. Темалыг кежээлерни организастап, байырлал хүннеринге тураскаткан концерттерни белеткээш, үндүрүп турар бис. Комсомолдуң тургустунган хүнүн таварыштыр солун программалыг концерт болган.

Бистиң мурнувуста кол сорулга экзаменнерге эки белеткенири, школаны чедиишкинниг доозары деп билип турар бис.

Белекмаа МОНГУШ,
10-гу классчы.

ЧУРУКТАРДА: солагай талада — башкы Ольга Хаяевна Ондар клазында орус дыл кичээлинде.

Үстүнде — комсомолчу башкы Кама Доржуевна Ховалыг комсомолчуларда пропагандистеп база ажылдап турар. Бо чурукта Кама Доржуевна 10 «б» класстың комсомолчулары-биле беседа үезинде.

С. ХОВАЛЫГНЫҢ
фотолары.

Үстүнде материалдарны солуннуң штаттан дашкаар корреспондентизи О. Чаң-оол организастаан.

„ШЫН"
СОЛУННУ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР!

Чагыдылганың чылда өртээ 6 рубль, чартык чылда өртээ 3 рубль.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, колхоз, совхозтарда, албан организация, бүдүрүлге черлеринде хөй-нийти тарадыкчылар хүлээп ап турар.

ДЭЭШТИГ КЕЖЭЭЛЕР

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер сорулга-биле Шагаан-Арыг хоорайда хөй-нийти организациялары, улусчу дружиналар, эп хуузунуң судтары, херээженнер чөвүлелдери янзы-бүрү кежээлерни эрттирип турар.

Чоокта чаа хоорайның херээженнер чөвүлели ында хоойлу-дүрүм лекторийи-биле кады «Арагалаашкынның хоразы» деп темалыг кежээни Культура бажыңынга эрттирген. Бо удаада ындыг кежээни үш дугаар эрттиргени ол. Ону организастаарынга Шагаан-Арыг хоорай Советиниң күүскому (даргазы В. Кузнецов) депутаттар кежээлерге идепкейлиг киришкен. Аңаа Шагаан-Арыг хоорайның херээженнер чөвүлелиниң даргазы З. Черданцева арагалаашкынның кижиге, ооң кадыкшылынга, ажыл-амыдыралынга хоразының дугайын сайгарган.

Ооң соонда кежээниң киржикчилери «Арагалаашкын болгаш кем-херек үүлгедиишкини», «Арагалаашкындан бүдүрүлгеге когарал» деп илеткелдерни дыңнааннар. Ол хоралыг чорукка удур шиитпирлиг демисежиринң чугулазын район прокуратуразының ажылдакчызы Н. Сайын-Херел болгаш өске-даа эштер сайгарып чугаалааннар.

О. СЕДИП.

«Шил-даш конькини» тывыскан

«Нувель де Моску» солуннуң эрттирип турары делегейниң фигуристер маргылдаазының шаңналы сөөлгү «Шил-даш конькини» ойнап алыры декабрьның 10-да кежээ болган. Ооң эдилекчизи москвачы Владимир Ковалев болган. Ол чаңгыстап чуңгулаарынга бирги черни алган. Ийиги черни Сергей Волков, үшкүзүн — Япониянын чемпиону Мицору Сано ээлээн.

(СЭТА-ның корр).

Телевидение

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өңнүг телекөргүзүг. **«Колокольчик» театр». «Билдинмес кижижигештер».** Телешии.
13.50—Медээлер.
14.00—Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильм.
14.10—Өңнүг телекөргүзүг. Азербайджан телевидениениң болгаш радионуң Т. Ахмедовка удурткан эстрада оркестри.
15.05— **«Миллионнарның ленинчи университеди». «Делегей байдалы болгаш идеология демисели».** Төөгү эртемнериниң доктору, профессор Н. А. Ковальский дамчыдылганы чорудар.
15.35— Өңнүг телекөргүзүг. Уран-чечен телефильм.
16.40—Өңнүг телекөргүзүг. **«П. И. Чайковскийниң романстары».** Концерт.
17.05—Өңнүг телекөргүзүг. **«Москва конькилери».** Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей маргылдаазы. Херээженнер. Эр улус. Хостуг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Уругларга. Мультфильм.

МОСКВАДАН

18.00—**«Үе».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Телефильм.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.35—**«Кижи болгаш хоойлу».**
20.05—Өңнүг телекөргүзүг. **«Экранда кинокомедия». «Үнелиг эртине шыгжаан хол».**
21.45—**«Делегейниң аныяктары».**
22.15—Өңнүг телекөргүзүг. **«Москва конькилери».** Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей маргылдаазы. Херээженнер, эр улус. Хостуг программа.
23.00—**«Үе».** Информастыг программа.
23.30—Өңнүг телекөргүзүг. **«Известия»** солуннун шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ССРЭ—Швеция.

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, соңгу болгаш чөөн районнарга быскан хар чаар. Барыын чүк утланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы барыын районнарга 15-20, өскелеринге —25-30 градус соор.

Кызылга булуттаар, эртен быскан хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы 25-27 градус соор.

Кызыл — Абакан оруунга хар чааш, хадыыр. Оруктуң көстүрү 2-4 км болур, арткаа оруктарның көстүрү эки.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

КИНО

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Кончаалыг сайгарлыг»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Нина»** 9.20, 11.15, 16.55, **«Арга-арыг баладазы»** 15.00, **«Ынакшыл-биле чурттаар»** 13.00, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чиңге удазын»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Өлүрүкчү херек дээш буруудаттырып турар»** 14.30, **«Ийи чүректиң шүүтгели»** 16.30, 18.30, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«От, суг болгаш чес хоолайлар»** 16.30, **«Апачилер»** 18.00, 20.00 шактарда.

Улуг-Хем райпозунуң Ак-Тал, Баян-Кол, Арыг-Бажы суурларында магазиннеринге ажылдаар садыгжылар бригадазы хереглеттинип турар. Ол ышкаш Чаа Шагаан-Арыг столоваязынга ажылдаар мергежилдиг повар хереглеттинип турар, квартира-биле хандырар.

Үстүнде черлерге ажылдаарын күзээр кижилер дараазында адрес-биле харылзажыр: Шагаан-Арыг хоорай, Улуг-Хем райпозу. Телефон № 3-0-6.

Улуг-Хем райпозунуң баштаар чери.

Үйгүчок Улуг-Хем

К. Кудажы

(Улаачызы. Эгези 288 «Шында»).

Улаастайда орус консул 1919 чылдың сентябрь 23-те Омскиже үзе түңнээн телеграмма чоруткан:

«Кыдат чазактың комиссары Ян Ши-чаонуң дыңнатказы болза: Урянхайның большевиктер арыглап каан-дыр».

Орус партизаннарның Таңды-Тывазынга хосталга деп чаагай херекти әккелгенин дайзыннар боттары-ла сөөлүнде ынчаар херечилээн.

Феодалдарның кызып-кыйыышкыны турда-ла, Кадыг маадыр Маскыржап орус, тыва улуска хамаарыштыр бодунун чылыг сагыш-сеткилин илереткеш барган.

Ынчангаш ол чоруп турда, Буян безин дидимнелипкен. Ма сайыттың дугайында ол ачазындан, Сүлдем ашактан хөйкү дыңнап четтигипкен болгай.

— Ма сайыт, ачам силерни таныыр болгай — деп Кадыг маадыр Маскыржап аъттанып турда, ооң чанынга Буян маңнап чеде бергеш чугаалаан.

Маскыржап эзеңги теверин соксалы каапкаш, орус шинель кеткен, кадыг ийиктерлиг, чартык партизан, чартык арат шинчилиг эрже кайгап көрген:

— Силер моол кижи силер бе?

— Чок, тыва кижи мен. Чүгле ийи-чаңгыс моол домак билир мен.

— Ачаң чүү кижил?

— Арат кижи.

— Мени канчап тапыыры ол?

— Коптуга чаалажып чораан.

— Ынчаарга-ла билири чөптүг — дээш, Маскыржап аъдының кырынга куш дег хонупкан.

— Ачам орус бажыңга балыг чыдырда, силер кээп чораан болдуңар, Ма сайыт.

— Аа, тулчуушкун ырак сөөлүнде де?

— Ийе, ийе — дээш Буян чаш уругларгылаштыр кенеп чугаалаан.— Ачамга хөй өлүрүп әккеп берип турууңар деп дужаап каан болдуңар.

Маскыржап аъдының дыны тыртып алгаш, шаанга кирр-ле каттырган турган. Оон карактарының чажын чоткаш айтырган:

— А сен кайыын көстүп келдиң?

— Кызыл партизаннардан — деп, Буян чоргаар харыылаан.

— Эр-хей!— деп, Кадыг маадыр мактаан.— Мээң база оглум бар, Сундуй-Сүрүң дээр. База шеригде.

— Менден бичии ыйнаан?

— Бичиизи-ле бичии. Ачаң ам кайдал?

— Коптуга орус эмчи экиртип каан-дыр. Сегип чаныы келген. Ам аалында.

— Меңээ ужураштым деп чугаалаар сен аа, маадыр.

— Ыяап чугаалаар мен, Ма сайыт.

— Маскыржап улус-биле байырлажып, холун көдүргеш, шериглерин эдертип алгаш, Боомда паараңынче хап бадыпкан.

Копту дайынынга тывалар моолдарга дузалаан болганда, херек апарза, моолдар тываларга база дузалаар деп Ма сайыттың ынчаан чугаалаарын Буян ачазындан дыңнаан болгай. Ол дугайын Маскыржаптан айтырар дээш, улус чаржалашкаш, Буян уттуп алган болган.

Сөөлүнде дыңнаарга, удатпаанда моол чазак Маскыржапты кыйгырты берген дишкеннер. Ооң орнунга моол шериглерниң даргазынга Чамзырай бээзи деп кижи чедип келген. Ол-даа эжелекчи хөөннүг, ындыгзымаар-ла дүжүмет болган.

Сүргээ чанындан хоорайже кылаштап орда, ийи эжишки Губанов биле Буян, хууда амыдыралын чугаалажы берген.

— Кызыл партизаннардан чарылбас сен ыйнаан, Саша?— деп, Буян айтырган.

— Чарылбас мен, Буян — деп, Губанов ыяк харыылаан.— Туюлунга чедир чаалажыр мен. Ооң соонда оглумну, кадайымны дилээр мен. Олар черле ажырбааннар боор.

— Мен база — деп, Буян чугаалаан.— Баяның өжүн негээр мен. Ооң соонда Анай-Караны дилээр мен. Анай-Кара черле дириг, бир-ле черде чаштып чоруур. Маңгыр чейзеңниг кезектен коргуп чор болгай аан...

Эңир Хемчиктен ээп келгеш, Чээнек сынында Дарган-Хаа чадырынга хап кээрге, Анай-Кара көзүлгеп дээн, Буян ол хевээр аът кырындан барык-ла дүшпээн. Аржаан ирейни дораан тып алган. Анай-Кара дугайын Буян эптиг-чөптүг безин чугаалаарга, ол ирей ана шуут-ла хамнаар болган: «Ындыг кижини ала карааж-биле көөр байтыгай, адыр кулаам-биле безин дыңнаваан мен, дуңмакым. Ам бээр ис баспайн, ак оруун оруктап көр...»

Буян оон чорупкан. Кара-Булуң, Баян-Кол, Кызыл-Чыраа аалдарын бир кылдыр кезээн. Оон Тас-Артап ашкаш, Өөкке келген. Чүге дээрге Аржаан ирейниң ында төрелдери бар деп улус чугаалаан. Кижи дилээр деп чүве чакпыыл аът дилээринден дора херек болган. Им-демдээн айтыр эвес, кижини чүү деп сураглаар боор.

Туранга Буян чедип келген. Орта бөлүк араттарга таваржы берген. Саяннап Кызыл партизаннар чоруп орар деп, орта Буян дыңнаан. Оларны келеп чок кылыры-биле кезек актар уткуй чорупкан болган. Партизаннарны канчап сагындырарыл деп айтырыг туруп келген.

Мындыг херекке Буян эвээш эвес дуржулгалыг. Саян оруун база эштеринден, Губанов биле Жулановтан дыңнап таг болган. Караанга көстүп турган.

Буян орта кандыг-бир маадырлыг чорук үүлгедирин бодаваан:

— Мен шыдаар мен, акылары.

— Окпан-чипкен оол-дур сен, ынчап-ла көр, оглум — деп, ашактар чугаалаан.

Чугаалаарга ындыг белен күүседири кончуг берге даалга болган. Дайзын мурнап үнүпкен, канчап-чоор-даа турганш, оларны оюп эртер, мурнаар херек.

АЖЫКТЫГ, СОЛУН

М. Эргептин бо чылын чырыкче үнген «Оглаа-Доруг» деп номун номчааш, дыка сонуургадым. Ук ном школачыларга таарыштыр бижиттинген. Оон онзаланып турар чүүлү — келир үениң аныяк салгакчыларын коргуш-сыпыш чок, маадырлыг чорукка кижизидеринче угланганы. Мапаа чижек кылдыр хөй кадарчызы Монгуш Дамбылдын 12 харлыг оглу Болаттың бодангыр, тывызык болгаш коргуш чок чоруун чуруп көргүскени черле эки. Ол ышкаш бичии Хонак-оолдун малга ынаан ында көргүзүп турар. Кошкак төрүттүнген чаш хураганны ада-иези «аңаа дегбе, аарыг-аржык болуруп капчап билир сен» деп турда-ла, ону чаптай бээр. Ынчан Хонак-оолдуң авазы биле угбазы ук хураганның аксынче сүт кудуп турганш, камгалап алган, а бир эвес бичии оол аңаа ынак эвес турган болза, ол хураган өлген турар ийик.

Хая ашактың доруг безиниң бора кулунунуң аажы-чаңын чараш, чаптанчыын бижээни база солун. Чараш, чаптанчыг чаш мал төлүн хөй эрзатан бөрүлер үглеп, ону дошка-даа, эзге-даа чыгап тудуп чиир дээш чадашкан. Кулун чаш-даа болза, шыдамык чоруун көргүзүп, шаптараазыннарны ажып эртип, аңчы кижиниң ачызы-биле дириг үнери номчукчуга өөрүнчүг.

Бо солун номда Оглаа-Доругну эртир мунган он бир харлыг Сундуй-оолдуң эрес-дидимин, ол ышкаш тыва улустуң хүрежиниң дугайында, мөгелерниң дугайында ында бижээнин номчуп олурарга харын-даа чамдык тоолдарга-даа дөмейлежир черлер бар. Бо база-ла авторнуң чедиишкини.

М. Эргептин номунда Ада-чурттуң Улуг дайынының темазынга бижээн чогаалдар база бар. Эң ылаңгыя украин ада-ие тыва эки-турачы Күдер-оолду оглу ышкаш үнелеп хүлээп ап, чагыг-сөзүн берип турары дыка-ла интернационалчы чырыттынган. Түңнел кылдыр «Оглаа-Доругну» аныяк салгалга ажыктыг ном деп санавышаан, авторга чедиишкиннерни күзедим.

Б. СОЯН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ
Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажылгыы килдизиниң 21-47, үлегпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧЫГЫГ № 2759.
ТС 01293.